

A
**SZEGEDI KORMÁNYOK
PÉNZÜGYEI**

ÍRTA:

SZ. SZIGETHY VILMOS

1942
SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

Bevezetés.

Amikor 1919. koratavasán az ú. n. tanácsköztársaság hullámai elárasztották Magyarországot, csak néhány kis sziget maradt érintetlenül. Ilyen szigetek voltak Szeged és Arad. Ezek határát már Károlyi Mihály gyászos kormányzata alatt francia katonaság szállta meg. Szeged városába az első francia katonák 1918. december 10-ikén jöttek, december 30-ikán érkezett meg a 157. francia gyalogezrednek 600 embere és 50 tisztje, 1919. január 3-ikán a 210. gyalogezred két zászlóalja, később pedig több ízben érkeztek újabb erősítések. Ezeknek a francia csapatoknak parancsnokai (Gondrecourt Aradon, Betrix Szegeden) nem engedték meg a bolsevizmus bevezetését a parancsnokságuk alatt álló városokban, Így lettek Arad és Szeged természetesen az ellenforradalmi mozgalom gyűjtőpontjai. Később a mozgalom Szegeden alakult ki. Ennek nemcsak az a magyarázata, hogy Szeged volt a nagyobb város, hanem nyilván az is, hogy a franciák már ismerték azt a döntést, amely Aradot románná tette, míg Szeged nem került idegen uralom alá.

Szegeden az ellenforradalmi törekvések a proletárdiktatúra kitörése után több irányból indultak ki. Az első ellenforradalmi irányzat a francia városkormányzóságot igyekezett a bolsevizmus letörésére megnyerni. Április legelején a legelső bizalmas megbeszélések a kereskedelmi és iparkamarában folytak. Utána felkeresték Betrix ezredest, akit felvilágosítottak arról,* hogy a tanácsköztársaság kikiáltásával nem Magyarország

* *Kelemen Béla*: „Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez.” Szeged, 1923. 53. 1.

államformája változott meg, hanem törpe minoritás kerítette kezébe a hatalmat. A második ellenforradalmi irányzat a polgárság megszervezendő erejével akarta a vörös uralmat — természetesen a franciáknak legalább jóindulatú semlegessége mellett — leverni. Ilyen természetű mozgalom egyidejűleg több is indult meg, de közülök csak az ABC néven ismert Antiboldsevista Comité emelkedett jelentőségre.

Ebből fakadt az április 25-ikén megalakult ellenforradalmi végrehajtóbizottság *Kelemen* Béla elnöklete alatt. A bizottság, amelynek hivatalos címe: „Antiboldsevista és rendfenntartó comité szegedi végrehajtóbizottsága”, szakelőadókat választott. Ezek a következők voltak: katonai *Gömbös* Gyula, közigazgatási *Polgár* Péter, közbiztonsági *Papp* Menyhért.* A bizottság kimondotta, hogy a Bécsben megalakult „Magyar Antiboldsevista Comité”-hoz csatlakozik. Ez a Comité Bécsbe emigrált kiváló magyar politikusoknak (gr. Bethlen István, gr. Teleki Pál, Gratz Gusztáv, Pallavicini György örgróf stb.) volt a csoportosulása. Működési szálai a vörös uralom alatt álló Magyarország különböző részeibe elnyúltak. Nagy tekintélyénél fogva a későbbiekben is állandó befolyást gyakorolt a szegedi kormányok működésére.

Voltak azonban Szegeden más ellenforradalmi mozgalmak is. Az egyiknek *Zadravec* István, a népszerű hitszónok — akkor szegedi ferencrendi házfőnök — volt a mozgatója, aki a katolikus autonómia címe alatt akarta a polgárságot megszervezni. Egy másik ilyen mozgalmat *Nagel* Manó nyűg. ezredes kezdeményezett. Terve az volt, hogy összehozza az ismerős tiszteket és a megbízható továbbszolgáló altiszteket az alsóvárosi kisgazdákkal és ezek segítségével puccszerűen letartóztatja a proletárok vezetőit.

Ugyanebben az időben Aradon is megindult az ellenforradalmi szervezkedés. A kommün kitörésekor a város közigazgatása *Varjasy* Lajos (előbb kereskedelmi kamarai titkár) vezetése alatt állott, aki *Károlyi* Mihály kormánybiztos-főispánja volt. A franciákkal való megegyezés alapján *Varjasy* maradt a tanácsköztársaság bekövetkezése után is a kormánybiztos-

* *Kelemen* id. munka. 73. 1.

főispán, de ekkor maga mellé állított, „különösen a közgazdasági és pénzügyek elintézésének horderejére tekintettel” a franciák beleegyezésével egy kormányzótanácsot.

A városnak nem állt elegendő pénz rendelkezésére, hogy tisztviselőit rendszeresen fizethesse. A drágaság fokozódott, a bankok és takarékpénztárak a kömmün kitorését megelőzően közvetlenül kiadott Szende-féle rendelet alapján a betéteseknek mégis csak havi 2000 koronát voltak hajlandók kifizetni. Hogy a lépten-ryomon felbukkant pénzügyi nehézségekkel megbirkózzanak, új megterheléseket hoztak be. Élesztőre, szeszre és minden egyéb, a városból exportált cikkekre a város pénztárát megillető illetékeket róttak ki. Április 17-ikén megmozdult a városi polgárság és a tartalékos tisztek és ezek követelésére honvédelmi bizottmány létesült. Önkéntes adományokat gyűjtöttek nemzeti karhatalom szervezésére. Ez az akció két nap alatt 17 $\frac{1}{2}$ millió koronát eredményezett s lehetővé vált „Arad vármegyei csendőrség” címmel karhatalom felállítására, amely április 20-ikán már képes volt arra, hogy Aradról mintegy 200 főnyi erővel kitorést kíséreljen meg. Ezalkalommal Tornyán áthaladva a battonyai őrséget lefegyverezte, a kommunista vezetőket letartóztatta és *a battonyai állampénztárban talált mintegy 100.000 korona összeget lefoglalva, azt beszállította Aradra.*

Ezeknek a mozgalmaknak eredményeként május 5-ikén Aradon megalakult *gróf Károlyi Gyula* elnöklete alatt az első ellenforradalmi nemzeti kormány. Arad és Szeged között nem volt rendszeres távíró vagy postaforgalom, így erről a megalakulásról a szegedi Comité csak két nappal később értesült *Uray Zoltán* MÁV üzletvezető, majd *Gömbös Gyula*, végül pedig az Aradról Szegedre érkezett *Csáky István* gróf közléseiből. Május 10-ikén a Károlyi-kormány pontos listáját bemutatta *Saárossy-Kapeller Oszkár* államtitkár. A kormány a következőkből állt: gr. Károlyi Gyula miniszterelnök, Barabás Béla kultusz-, br. Bornemissza Gyula külügy-, Bársony Elemér népjóléti-, Fülöp Béla közlekedési-, Hemmen János nemzetiségi-, Klntzig János földművelési-, Pálmai Lajos igazságügy-, Pálosy Dénes közellátási-, br. Solymossy Lajos pénzügy-, Szabó Zoltán hadügy-, Varjasy Lajos kereskedelmi mi-

niszter. A kormány tagjai közül azonban csak Fülöp, Bornemissza, Pálosy és Varjasy tudtak Szegedre jönni, a többiek Szegedre való utazásuk alatt a románok lefogták és Mezőhegyesen internálták.

A szegedi ABC Comité tartgyal sba bocsátkozott a megérkezett aradi miniszterekkel. Tervbe vettek, hogy kormány helyett kormányz bizotts g alakuljon, amelynek tagjaiul eredetileg gr. Teleki Pál (elnök), br. Bornemissza Gyula, Fülöp Béla, Kelemen Béla  s Varjasy Lajos voltak kiszemelve. Utóbb ez a lista módosult. Bornemissza kimaradt, viszont Gömbös Gyula és fiencz Károly is bizottsági tagok lettek. Ez a bizottság, amely magát az „Országos magyar kormányzó bizottság végrehajtó bizottságé”-nak nevezte, május 21-ik n alakult meg. A bizottság Charpy tábornokhoz, a francia 78. hadosztály parancsnokához programot juttatott el, amelyből alább k zljnk részleteket.

Néhány nap után azonban megérkeztek az aradi kormánynek időközben kiszabadult tagjai,  lj k n Károlyival. A két csoport között május 30-ik n megállapodás jött létre, amelynek értelmében a szegediek elhatározták a kormányz bizotts g feloszlas t és csatlakoztak az aradi kabinethez. Ebben az elhat rozasban lényeges szerepe volt a bécsi Comit nak is, amely hat rozosan a Károlyi-kormány mellett foglalt állást. A kormányt rekonstruálták, tagjai lettek Károlyi minisztereln k n kívül Kintzig (f ldm vel s), Varjasy (kereskedelem), Hemmen (k z elmez s), Kelemen (belügy). A nap sorsdöntő eseménye azonban, amely a kormányzatnak egészen új irányt, az ellenforradalmi akciónak súlyt és tekintélyt és — mint ma már tudjuk — nemzetünknek újbóli felemelkedést biztosított, *Horthy Miklós* tengernagynak megérkezése volt. Károlyi Gyula gróf Horthynak a hadügyi tárcát ajánlotta fel. Horthy egy heti meggondolás! időt k rt és a tárcát végleg június 6-ik n vállalta el. Hadügyi  llamt k r *Gömbös Gyula* lett.

Június 3-ik n megérkezett Szegedre gr. Teleki Pál is, mint az összes bécsi magyar politikusok kiküldötte. Ekkor Károlyi a külügyi tárcát Telekinek engedte  t, maga pedig a bel gyminiszters get vette  t Kelemen t l, m g Kelemen kultuszminiszter lett. Br. Solymossy Lajost ideiglenesen pénz-

ügyminiszterré nevezték ki, ezt a tárcát azonban későbbre rezerválták Gratz Gusztáv számára, aki Bécsben tartózkodott. Az így átalakult kormány Teleki közreműködése által szerves összeköttetésbe került a bécsi Comitével. Ez jut kifejezésre abban is, hogy gr. Bethlen István az antant nagyhatalmaikhoz június 26-ikán intézett jegyzékében magát „a szegedi magyar kormány képviselőié”-nek (Représentant du Gouvernement Hongrois de Szeged) nevezi.

A Károlyi-kormány azonban már fennállása első heteiben tapasztalhatta, hogy a francia megszálló sereg parancsnoksága részéről nem találkozik azzal a bizalommal, amely a kormány sikeres működésének előfeltétele. Bizonyára része volt ebben azoknak a személyeskedő, sokszor alantjáró intrikáknak, amelyeket nemcsak a kabinetből kimaradtak szőttek a kormány ellen, de még Varjasy is, aki érthetetlen módon a franciák különös bizalmának örvendett. A viszonyokat természetesen kevéssé ismerő francia parancsnokokkal el lehetett hitetni, hogy a kabinetben helyetfoglaló arisztokraták valami feudális, reakciós, Habsburg-barát cselszövésen törnek a fejüket, másfelől el lehetett hinteni azt a gyanút, mintha Károlyi Gyula egy-vízen evezne Károlyi Mihálylyal. A sok gyanúsításnak és földalatti aknamunkának az lett a vége, hogy Károlyi Gyula szükségesnek látta a bizalmi kérdés tisztázását. Ezért június 27-ikén átíratot intézett De Lobit tábornokhoz, a magyarországi francia sereg parancsnokához, amelyben megkérdezte, vajjon „kikből alkotott kormány volna az, amely a bolsevizmus elleni küzdelemben a francia haderőre támaszkodhatnék, mert a mostani kormány haladéktalanul ezen alakulatnak adná át helyét.”

Ez persze már kormányválságot jelentett. Az intrikák irányítója Varjasy, aki a július 5-iki minisztertanácsban szinte uyilt színvallást tesz, amikor „felelősséget vállal azért, hogy megfelelő kormányt az antant élelemmel, ruházattal ellátni, sőt pénzügyileg támogatni fog”. Az új kormány megalakítása tekintetében különféle kombinációk támadtak. Július 8-ikán P. *Ábrahám* Dezső kerül a tárgyalások előterébe, amelyek befejeztével július 12-ikén közli, hogy hajlandó átvenni a kormányt. Erre Károlyi Gyula gróf kormánya elhatározza lemondását, annak a reménynek a kifejezésével, hogy az új kormány

a nélkülözhetetlen segítséget és támogatást meg fogja kapni a franciáktól. Az új kormány a következőként alakul meg. Miniszterelnök és ideiglenes pénzügyminiszter: P. Ábrahám Dezső, belügy: Ballá Aladár, külügy: gr. Teleki Pál. hadügy: Belitska Sándor, kereskedelem: Varjasy Lajos, népjóléti: Dömötör Mihály, közélet: Pálmai Lajos, pénzügyminiszternek Éber Antalt hívták meg. A kormány alakításánál és összeállításánál azonban sokkal jelentősebb és hazánk jövője szempontjából sorsdöntő fontosságú az volt, hogy *a magyar nemzeti hadsereg fővezérletét, a nemzet osztatlan örömére, Horthy Miklós tengernagy vette át.*

Augusztus 3-ikán reggel érkezik egy repülő Budapestről, aki Kun Béla bolsevista kormányának összeomlását jelenti. Ezután az események gyorsan követik egymást. Augusztus 9-ikén Horthy Miklós fővezér közli a miniszterelnökkel, hogy „a hadügyminiszterrel történt megállapodás alapján a mai nappal a hadsereg-fővezérlet a hadügyminisztérium kötelékéből kiválik és mint önálló parancsnokság megkezdte működését”. Ezzel a szegedi kormány létalapja megdőlt és a 12-ikén tartott minisztertanácson a kormány kimondja működésének beszüntetését.

A szegedi kormányok pénzügyi alapjai.

Bizonyára alig volt még kormány, amely kevesebb pénzügyi megalapozottsággal kezdte meg működését, mint a szegedi kormányok. Amikor Károlyi Gyula gróf Aradon kormányát megalakította, két pénzforrás állt rendelkezésére. Az egyik a magyarpécskai adóhivataltól átvett 54,070 k 58 f és a battonyai adóhivataltól származó 300,000 k, összesen 354,070 k 58 f* Berzsényi pénzügyigazgató ugyan a budapesti m. kir. pénzügyminisztériumnak 8412/P.M. 1919. sz. a. jelentésében 794,000 koronáról számol el a bevételek között,** mint a battonyai, magyarpécskai és *aradi* adóhivataloktól átvett összegről, amiből az következne, hogy a kormány az aradi adóhivataltól 420.000 koronát vett át. Ennek azonban a zárszámadásokban, amelyeket a szegedi kormányok pénzügyi gestiójáról a legfőbb állami számvevőszék állított össze,** semmi nyoma sincs.

A második forrás önkéntes adományokból származhatott, amelyeket állítólag Aradon gyűjtöttek össze az antibolsevista

* A koronában kitüntetett összegeknek pengőre való átszámítását lehetővé teszi az a hivatalos megállapítás, hogy a korona zürichi jegyzése — ez az egyetlen hiteles átszámítási lehetőség áll rendelkezésünkre — a szegedi kormányok működési idején a következő volt:

100 korona egyenlő:	1919. májusban	21.23 sv. frank
	1919. júniusban	17.90 „
	1919. júliusban	16.08 „
	„ „ 1919. augusztusban . .	11.62 „

A korona átlagos árfolyama tehát a négy hónap alatt 16.70 sv. fr. Vagyis nem hibázunk nagyot, ha az egyszerűség kedvéért úgy számolunk, hogy 1919. május-augusztusi 6 korona ért fel 1 mostani pengővel.

** L. *Kelemen* id. munka 504. l.

***Lásd a legfőbb állami számvevőszék 1923. március 3-ikán kelt 236/an. 1923. sz. jelentését.

szervezkedés céljaira. Összege hír szerint 1 ½ millió korona volt. Ennek mintegy felét, hír szerint, a Károlyi-kormány magával hozta Szegedre, csakhogy Solymossy Lajos báró az aradiaktól gyűjtött összeg fennmaradt részét nem volt hajlandó az Ábrahám-kormányának átadni, hanem azt visszaadta az aradi adományozóknak.* Az adományozásnak nincs semmi nyoma a zárszámadásokban, ez tehát inkább magán-akció lehetett, semmint hivatalos pénzügyi kezelés. Valószínűbbnek látszik, hogy az említett összeg talán csak mint önkéntes felajánlás forgott szóban, amelynek befizetése legfeljebb részben történhetett meg.

Az önkéntes adakozás motívuma az ellenforradalmi mozgalmakba egyébként is beszövedött. Mielőtt még a Károlyi - kormány Szegedre érkezhetett, az ABC egyik ülésén lirts őrnagy felhívta a bizottság figyelmét a csendőrlegénység körében mutatkozó nyugtalanságra, amelynek az volt az oka, hogy a csendőrségnél nem volt pénz és nem volt fedezet a júniusi illetményekre. Tirts tehát felhívta a bizottság figyelmét arra, hogy június 1-én a csendőrök okvetlenül megkaphassák törvényes illetményeiket. Back Bernát megígérte, hogy a bizottság biztosítani fogja a csendőrség illetményeit, erről ő gondoskodik. Az ABC közbelépésére azután a szegedi pénzügyigazgatóság ki is utalta a csendőrség júniusi járandóságait.

Ennek az ügynek a tárgyalása során a bizottságban kiderült, hogy az a pénz, amelyet a Comité első, főleg nyomtatvány-költségeire összegyűjtöttek és beszolgáltattak (Back Bernát 25.000, Biedl Samu 15 000 koronát) Koszó István kezéhez,** már fogytán van, pedig a bizottság által irányítandó kormányzati és egyéb teendők teljesítése megfelelő pénzügyi készenlétbe helyezését igényli. Erre elhatározták, hogy a város polgárait annak hangsúlyozásával, hogy a város közrendjének, a polgárság élet- és vagyonbiztonságának fenntartása nagyobb kiadásokat tett szükségessé, önkéntes adakozásra hívják fel.

Az akció szervezésére propaganda-bizottságot választot-

* Kelemen id. munka 502. 1.

** Kelemen id. munka 133. 1.

tak. Ez a bizottság értekezletre hívta össze a város bankigazgatóit és többeket a polgárság köréből. A jelenlevők feltétlenül amellet voltak, hogy a város közbékéjét bármely pénzaldozat árán, de fenn kell tartani. A költségek fedezésének előkészítésére szűkebb körű albizottságot választottak azzal a feladatkörrel, hogy ez a gyűjtés tervszerű fogatosítása céljából a városi adófükönyvek alapján állítsa össze azoknak névsorát, akiknek a tervezett pénzalaphoz hozzá kellene járulniok és állapítsa meg egyéni kivetés útján azt az összeget, amelyet az egyes polgároktól elvár. Az albizottság meg is kezdte munkáját, de időközben a Károlyi-kormány megalakulása és az ABC feloszlása véget vetett ennek a gyűjtési akciónak.

Az ABC utolsó ülésén június 13-ikán beszámoltak arról, hogy a kivető bizottság előkészítő munkája közben ideiglenes gyűjtés útján 44.000 K folyt be. Ebből elköztöttek propaganda és utazási költségekre, továbbá gyorssegélyekre 20.000 korona, az adakozóknak visszaadtak 20.000 koronát, a fennmaradt 4.000 koronát pedig a Károlyi-kormány rendelkezésére bocsátották.

Amikor Károlyi Gyula gróf kormányát megalakította, az aradi francia parancsnoktól biztatást kapott politikai és pénzügyi támogatásra vonatkozólag is, de ez pénzügyi téren valójában hűvös semlegességre szorítkozott. Legfeljebb — mint látni fogjuk — az Ábrahám-kormány végső napjaiban mutatkozott pénzügyi téren hajlandóság bizonyos erkölcsi támogatásra.

Ezzel a jelentéktelen aktívummal szemben a súlyos passzívák egész sorozata állta útját a nemzeti kormányok gyors gyakorlati érvényesülésének. A cél oly hadsereg felállítás volt, amellyel meg lehet indulni a vörös főváros ellen.

A „kormányzó bizottság”, amely — közvetlenül a Károlyi-kormány Szegedre érkezése előtt — Charpy tábornok elé részletes pénzügyi programot terjesztett, a saját pénzügyi tevékenységének keretét arra akarta korlátozni, „hogy a szervezkedés és a Budapest ellen való vonulás első idejére a szükséges anyagi eszközöket előteremtse. Három hetet számítva az akció megindításához alapul vett 10.000 ember toborzására annyi időnek pénzügyi szükségletét kell előteremteni. Ebbe

tartoznak a katonai költségeken kívül a tisztviselőknek a kormányzó tanács által átveendő fizetése, a hadiözvegyek, rokkantak díjazása, propaganda költségek, amelyeket arra az időtartamra mintegy 15 millió koronában lehet előirányozni. Minden eshetőségre számítva gondoskodni kell azonban még legalább három következő hétről is, mert az ütközetben megszállandó területek csak bizonyos idő múltával lesznek a kormányzó bizottság által financiálisán igénybevehetők ...”

Ez a program mind a hadsereg létszáma, mind a hadsereg felszerelése, mind a szegedi helyi közigazgatás költségei tekintetében túlszűken volt méretezve. Belitska Sándor tábornok későbbi becslése szerint 30.000 fegyverre, 150 ágyúra és megfelelő municióra volt a főváros elleni meginduláshoz szükség. Ennek megszerzése legalább 50—60 milliót igényelt volna.

Ilyen, vagy hasonló nagyságrendű pénzösszeg előteremtése azonban Szegeden merő lehetetlenség volt. Ennek megértése céljából szükséges, hogy a magyar pénzforgalom akkori *helyzetét* általános, majd szegedi viszonylatban, ismertessük.

A négy évig tartó világháború eseményei természetesen mély nyomokat hagytak Magyarország gazdasági életében is. Az Osztrák-magyar bank jegy forgalma 1914. július 31-ikétől 1918. október 31-ikéig 3061 millió koronáról 31.483 millióra, vagyis a békebelinek tízszeresére szökött fel. Ugyanazon idő alatt a pénztintézetek betétállománya (takarékbetét és folyószámla) 4.200 millióról 12.000 millióra, tehát alig háromszorosára emelkedett. Az infláció ellenére a gabonaneműek drágulása aránylag nem volt oly jelentékeny. A búza ára 22 koronáról 64-re, az árpáé 16 koronáról 56-ra, a tengerié 15 koronáról 42-re emelkedett. Viszont az egyéb közszükségleti cikkek áremelkedése sokkal nagyobb volt, egyes árúk pedig szinte teljesen eltűntek. A burgonya belfogyasztása 48 millió métermázsáról 24-re, a söré 3.3 millió hektoliterről 1.15 millióra, a kávéé 118 ezer mázsáról 7.600-ra, a teáé 4.082 mázsáról 477-re csökkent. Legsúlyosabbá vált a helyzet a textíliák terén. A pamut belfogyasztása 150.000 kg.-ról 8.000 kg.-ra, tehát körülbelül huszad részére esett.

A gyászos emlékü forradalmak jelentékenyen súlyosbították a bajokat. A háborús termelés tovább zsugorodott. A be-

hozatal szinte teljesen megszűnt. Így az árúhiány folyton fokozódott, az infláció folyton nőtt és a létező árúk szétesztása is teljes káoszba fulladt.

Szegeden a viszonyok aránylag valamivel jobbak voltak, mert a francia megszállás a szovjet uralmának néhány nap alatt véget vetett. A város gazdasági életére azonban súlyosan hatott, hogy néhány szomszédos községtől (Tápé, Dorozsma, Algyő) eltekintve, szinte teljesen el volt zárva minden érintkezésében a külvilággal. A vasúti forgalom megakadt, a szállítmányokat kirabolták, az áruszállítás hetekre lehetetlenné vált. A munkaalkalmak megcsappantak. A Back-malom, amely a főleg szerb uralom alá került területek gabonáját dolgozta fel, kénytelen volt üzemét szüneteltetni. A Szegedi kenderfonógyár a Bácska megszállása folytán elveszítette legfőbb nyersanyag-termelő vidékét. Mindehhez járult, hogy a munkásság politikai okokból három hétig sztrájkban állott. Volt idő 1918-19 telén — írja Tonelli, — amikor 25-30 ezer volt a különböző címeken segélyezettek száma Szegeden.*

A bajokat mind országos viszonylatban, mind a szegedi zárt területen nagy mértékben fokozták a pénz betegségei. Nem volt elég, hogy a folyton fokozódó infláció szinte napról-napra növelte a pénz iránti bizalmatlanságot. Ezenfelül az öszirózsás forradalomnak, majd különösen a szovjet-kormánynak a pénzjegyek terén tett, át nem gondolt, kapkodó, minden gazdasági erkölcs és komolyság nélküli intézkedései olyan káoszt idéztek elő, amely végül oda vezetett, hogy nem a szovjet ölte meg a pénzt, — amint eredetileg a vörösök tervezték — hanem — mint Gratz írja — „a kék pénz a népbiztosok bukásának hatalmas tényezőjévé vált”.

Ezt a pénzkáoszt bevezette a Károlyi Mihály-rezsim pénzügyminiszterének, Szende Pálnak március 19-iki rendelete, amely a betéti zárlatot rendelte el, nyilván valamely nagy vagyonadó kivetése érdekében. Ez a rendelet a betétek tekintetében kimondotta, hogy a betét-tulajdonos — akár takaréki, akár folyószámlabetétről van szó — betéte felett csak köztartozás céljaira, életfenntartásra, üzeme folytatására, vagy régi

* Lásd Tonelli: „A franciák Szegeden.”

lejárt tartozása kiegyenlítésére rendelkezhetik, de csakis a megfelelő jogcím előzetes igazolása mellett. Ezt a rendeletet azután az időközben uralomra került vörös kormány megfelle március 23-iki rendeletével, amely az összes betéteket zárolta és azok tulajdonosai tartoztak magukat személy szerint igazolni. A széfeket pedig kinyitották és az azokban levő pénzt igénybevették.

Ezek a rendelkezések oda vezettek, hogy az infláció folytán felduzzadt bankjegytömeg óvatosan elkerülte a bankokat. Hiába deklarálta később a tanácsköztársaság, hogy az újonnan a bankokban elhelyezendő pénzt nem veszik igénybe, sőt az után 4% betéti kamatot térítenek. A bizalmatlanság minden betétképződésnek útját állta, Így azután a szovjet óriási kiadásait csak úgy volt képes fedezni, hogy 274 millió postatakarékpénztári pénz kibocsátásán kívül, az Osztrák-magyar banktól nem kevesebb, mint 6 ½ milliárdot tulajdonított el.* Hogy ez mily rablógazdálkodás volt, annak illusztrálására szolgáljon a következő összehasonlítás. Az egész osztrák-magyar monarchia 4 évi háború alatt 28 milliárd bankjegyet konzumált, tehát körülbelül négyszeresét annak, mint amennyit a szovjet 4 ½ hónap alatt a csonka ország területén hozott forgalomba. A szovjet bukása után következő alkotmányos kormány az Osztrák-magyar bankkal kiegyezett 2.7 milliárdban, amely összeggel a Bank rendezettnek ismerte el a tőle a szovjetgazdálkodás által igénybevett kölcsönöket és azokat a kötelezettségeket, amelyek egyébként az államot a Bankkal szemben a szovjet intézkedéseiből kifolyólag terhelhették. Ezenfelül 710 millió terhelte az országot a később — mint látni fogjuk — devalvált szovjetbankjegyekből kifolyólag.

A pénzjegyek terén kifejlődött elképzelhetetlen zűrzavar a szovjet uralma alatt rettentő súllyal nehezedett az egész gazdasági életre. A postatakarékpénztári pénzen kívül háromféle bankjegy volt forgalomban. Az Osztrák-magyar bank 1918. novemberéig rendes üzeme során szabályszerű, kék papíron két oldalon nyomtatott bankjegyeket hozott forgalomba. Az

* Lásd *Hegedűs* Lóránt: „Magyarország pénzügyi és hitelélete” c. tanulmánya a fent idézett Gratz-féle kiadványban.

1918. őszen bekövetkezett összeomlás és forradalmak során azonban a nagy drágulás és a bankjegy-tezaurálás következtében oly rendkívüli pénzjegyszükség jelentkezett, hogy a Bank kénytelen volt 25 és 200 koronás névértékű bankjegyeket is forgalomba hozni. Ezeket 1918. október 27-iki kelettel 1918. október 30-tól kezdődően bocsátotta ki.

A 25 koronás bankjegy világosbarna alapszínű és világoskék nyomású, a 200 koronás bankjegy pedig világosrózsaszín alapon világoszöld nyomású volt. A bankjegyeknek csak egyik oldala volt nyomtatva, míg a másik oldalát világosbarna, illetőleg világosrózsaszín hullámos vonalkázással (ú.n. „Raster”-rel) látták el; a hátlap azonban egészen világos — fehér — összbenyomást nyújt. Innen származik a „fehér pénz” elnevezés. Annak az oka, hogy az Osztrák-Magyar Bank csak az egyik oldalon nyomtatott bankjegyeket bocsátott ki, az volt, hogy nagyobb mennyiségben és az egyoldalon való nyomással a bankjegyeket sokkal gyorsabban lehetett előállítani.

A tanácsköztársaság, uralomra jutása után, felhasználta ezeknek a bankjegyeknek a kliséit; és minden fedezet nélkül további 25 és 200 koronás bankjegyeket bocsátott forgalomba. Az ilyen „hamisított bankjegyek” nyomásánál azonban arra sem ügyeltek, hogy a „valódi” bankjegyekkel teljesen azonosak legyenek. Egyideig pl. az üres hátsó oldalon lévő vonatkozást el is hagyták. A lakosság bizalmatlansága az ú. n. „fehér pénzzel” szemben oly nagy volt, hogy — kivált a parasztság — azt gyakran elfogadni is vonakodott. Ezért a tanácsköztársaság május 5-én elrendelte a „fehér pénz”-re vonatkozólag az elfogadási kényszert.

Így azután háromféle bankjegy létezett: kékpénz, „jó” fehérhátú és „rossz” fehérhátú pénz, a póstatakarékpénztári jegyeken kívül, amelyeket a közönség — bizonyára aránylag csekély összegű forgalmuk miatt — mindvégig szívesen fogadott el.

A pénzjegyek effektív forgalmában most kezdett érvényesülni a Gresham-féle törvény, hogy a rossz pénz kiszorítja a jót a forgalomból. A járandóságát, a piacra hozott áru ellenértékét, mindenki kékpénzben követelte, minden fizetési köte-

lezettségét pedig fehérpénzben, még pedig lehetőleg „rossz” fehérpénzben akarta teljesíteni. Ez felkavarta az egész gazdasági életet, de különösen megrontotta az amúgy is nagyon fogyatékos közlekedési rendet. A fővárosban még valahogy csak rá lehetett a közönségre kényszeríteni a rossz fehérhátú pénzt, de a vidéki gazdaközönség semmit sem akart ezért piacra hozni. A június 1-én és 2-ikán tartott országos földművelő kongresszus „egyetlen és főeredményeül azt jegyezték fel az események figyelmes kísérői, hogy a fehérpénz a vidéken teljesen és tökéletesen megbukott.”*

A szovjet emberei látták, hogy itt létkérdésről van szó. Először azt hitték, hogy propagandával segíthetnek. Magyarárgatták a népnek, hogy a szovjet-állam sokkal jobb adós, mint volt a régi, mert hiszen minden adósság nélkül áll itt és így fizetőképesebb, mint a régi állam, vagy a Jegybank. Azután kifejtették, hogy a kékpénzt érvényteleníteni fogják, mindenki adjon túl azon, mielőtt késő lesz. Mindez nem használt. Bár a kékpénz sem volt — az óriási infláció folytán — eszményi valuta, mégis lassan ázsiója kezdett jelentkezni, amely 60%-ra is emelkedett a szovjet utolsó napjaiban.

A kormány ekkor végső eszközhöz folyamodott. Június 5-ikén kiadott rendeletével kimondotta az összes bankjegyeknek és pedig mind a kék, mind a kétféle fehérhátú bankjegyeknek bevonását. A rendelet szerint az Osztrák-magyar bank 50—100, 1000 és 10.000 koronás bankjegyei június 30-ikán, a 10 és 20 koronásak július 31-én, az 1, 2, 25 és 200 koronásak megkülönböztetés nélkül, tehát mind a jó, mind a rossz fehérhátúak december 31-ikén elveszítik fizetési eszköz jellegüket és kicserélődnek 5, 10 és 25 koronás póstatakarékpénztári pénzjegyekre. Egyidejűleg újból kimondták, hogy a fehérhátú bankjegyeket mindenki köteles fizetés gyanánt elfogadni, ellenkező esetben a forradalmi bíróság elé kerül.

Mindez nem használt semmit. Minden ily rendelkezés csak fokozta a közönség ellenszenvét a fehérhátú pénz iránt

* Lásd *Németh József*: „Földbirtokpolitika és mezőgazdaság” című tanulmányát a többször idézett Gratz-féle gyűjteményben.

és ez az ellenszenv lassan aláásta a szovjetgazdálkodásnak amúgy is ingatag alapjait.*

Szegeden a pénzjegyeknek most országos viszonylatban ismertetett zűrzavara még inkább érezhetővé vált. Először azért, mert Szeged Béctől, az Osztrák-magyar bank székhelyétől teljesen el volt zárva, a közlekedés Bécs felé csak a francia megszálló csapat parancsnokságának engedélyével és a szerbek beleegyezésével volt lehetséges, értéküldemények pedig csakis francia katonai kíséret mellett voltak biztonságosak. Másodszor azért, mert a szerb megszállás alá került területeken, ahonnan Szeged élelmiszerekhez juthatott, semmiféle fehérhátú pénzt nem fogadtak el, viszont az ott rekedt fehérpénz egyre szivárgott be a szegedi területre.

Ellenben előny volt pénzügyi szempontból, hogy a franciák a szovjetkormány rendelkezéseit nem ismerték el érvényeseknek és már április 30-ikán megszüntették a páncélrekeszek lefoglalását és a bankbetétekre vonatkozó szovjet-rendeleteket. Csakhogy a franciáknak ez az okos és méltányos politikája már nem volt képes — a Károlyi Mihály-féle és a szovjettől származó zárlatok által bizalmában megrendült — közönség aggodalmait eloszlatni. A bankjegyek teaurálása nem szűnt meg, sőt egyre nagyobb arányokat öltött. A „Szegedi Napló” április 1-i számában azt írta, hogy „szakemberek állítása szerint a szegedi lakosság, jobban mondva tőkésék körében 150—200 millió korona van elrejtve.” Ez persze csak odavetett becslés volt. *Balogh* Károly Szeged város pénzügyi tanácsnoka egy május 22-ikén tartott értekezleten — amelyre még visszatérünk — a teaurált bankjegyek összeget a betétkorlátozási rendeletek megszűnésének időpontjában 500—600 millió koronára becsülte.

* A szovjeturalom bukása után a Friedrich-kormány augusztus 14-iki rendelete a szovjeturalom idején forgalomba hozott új pénzjegyek közti teljes értékűnek fogadta el az ú. n. postapénzt, vagyis a postatakarék-pénztári kibocsátású jegyeket és az Osztrák-magyar bank nevére hamisított 1 és 2 koronás bankjegyeket (ennél az elhatározásnál irányadó lehetett ezeknek a pénznemeknek aránylag csekély terjedelme), míg az ú.n. fehérpénz alakjában hamisított 200 és 25 koronás bankjegyek értékét 20%-ra devalválta.

A pénzhiány fojtogatta a város egész életét. A „Szege-
és Vidéke” április 25-ikén arról számol be, hogy a város pénz-
tára üres, a pénzintézetek már csak egészen jelentéktelen
pénzügyleteket bonyolítanak le, ami kevés pénz van Szege-
den, azt a magánosok visszatartják. A pénzügyi palota kapu-
jára ezt az írást aggatták ki: „Pénzhiány miatt fizetések nem
teljesítettek. Szeged, 1919. április 23. Pénzügyigazgatóság.”
Dr. Sajtos Samu, a pénzügyigazgatóság vezetője interjúbán
közli, hogy amennyiben a pénzügyigazgatóság nem kap Buda-
pestről pénzt, kénytelen lesz módot keresni arra, hogy helyi
intézkedésekkel vegyék elejét a fennakadásnak. Május 6-ikán a
szegedi bankok igazgatói közös nyilatkozatban állapítják meg,
hogy a pénzinség oka „a bankjegyeknek a forgalomból való
visszatartása és nagyobb mennyiségben való felhalmozása.”
Megállapítja a nyilatkozat, hogy „még mindig tömegesen je-
lentkeznek pénzfelvételre, anélkül, hogy az adósok kötelezett-
ségeiknek megfelelnek vagy betevők jelentkeznének.” Fel-
hívják a közönséget, hogy vigye pénzét a bankokba, ezzel elő-
mozdítja a város gazdasági életének megelevenítését.

A pénzfeszültség csak nem engedett. Végre is Somogyi
Szilveszter polgármester május 23-ikára széleskörű szakérte-
kezletet hívott egybe a súlyos helyzet megtárgyalására. Beve-
zető beszédében megállapította, hogy a pénzkészlet a bankok-
ban egyre csökken, a városba alig jön be, viszont a szükség-
letek fedezésére állandóan megy ki pénz. Elmondotta, hogy
a városban háromféle pénz van forgalomban. A szélesebb te-
rületen vásárlóképes régi kibocsátású Osztrák-magyar banki
bankjegyek, a fehérhátú bankjegyek és a város által kibocsá-
tott pénztárjegyek. (Ez utóbbiak kibocsátási kerete 10 millióra
volt megszabva és valóságban körülbelül 5 millió korona volt
forgalomban 20 és 50 koronás pénzjegyekben.) Felvetette a
fehérhátú bankjegyek és a városban levő Osztrák-magyar ban-
ki pénztárjegyek Bécsben való becserélésének ötletét kékpénz-
re. A felszólalók általában helyeselték a polgármester kezde-
ményezését. Elhatározták, hogy felszólítják a közönséget,
vigye be a bankokba a 200 és 25 koronás fehérhátú bankje-
gyeket, ezeket majd Bécsben becserélik.

* Lásd *Kelemen* id. m. 370. 1.

Az értekezleten elhangzottak hatása alatt a polgármester felhívást tett közzé, amelyben figyelmezteti a lakosságot, hogy a kékpénzen és a városi pénzen kívül mindenki köteles az Osztrák-magyar bank fehérhátú bankjegyeit is elfogadni. Akik ez ellen a rendelkezés ellen vétének, azokat rendőrbírószág elé fogják állítani. Május végén kezdenek reménykedni a helyzet enyhülésében. Május 30-ikán a lapok közlése szerint elindul francia katonai kísérettel egy küldöttség Bécsbe, hogy az Osztrák-magyar banknál kieszközölje a városban levő 22 milliányi pénztárjegyeinek beváltását, a Jegybank szegedi bankfiókja 10 milliányi zsírókövetelésének kifizetését és 8 millió fehérhátú bankjegy becserélését.

Ennek a küldöttségnek megbízása van arra is, hogy tisztázza a Bank vezetőségének álláspontját a jó fehérhátú bankjegyek becserélésére vonatkozólag. A Bank vezetősége előzékenyen fogadta a kezdeményezést és minden jogos óhajtást teljesített.

További programm volt a fehérpénz beszivárgásának megakadályozása. *Gróf Károlyi* Gyula miniszterelnök a minisztertanács június 9-iki ülésén indítványozza a Szegeden levő pénzjegyek lebélyegzését. A minisztertanács ehhez hozzájárult és a teendő intézkedések megbeszélése végett június 10-ikére pénzügyi értekezletet hív egybe. Ezen a pénzügyminiszter elnökölt, akinek bevezető beszéde után *Goncrecourt* francia tábornok első teendőül a fehérhátú pénz beözönlésének megakadályozását jelölte meg. Ezzel elejét lehet venni a szovjetpénz elszaporodásának, ami viszont a szovjetkormány hatalmát is csökkenti. A lebélyegzés azért is szükséges, hogy a régi, érvényes bankjegyek elfogadása a Délvidéken biztosítva legyen,

Az értekezlet eredményeül június 14-ikén megjelenik báró Solymossy pénzügyminiszter rendelete, amely szerint 15-ikén mindenki köteles a birtokában levő 200 és 25 koronás bankjegyeket a kijelölt beváltó helyeken bemutatni, úgy, hogy 15-ikétől kezdődőleg a felül nem bélyegzett 200 és 25 koronás bankjegyek érvényessége megszűnik s ezek forgalombahozatalát vagy elfogadását elzárással, pénzbüntetéssel és elkobzással büntetik. A felülbélyegzés végbe is ment. Eredménye nem

volt teljesen kielégítő, mert hamarosan rájöttek, hogy a bélyegzést hamisítják és így a fehér pénz beszívargása nem szűnt meg teljesen.

Az Osztrák-magyar bank bécsi főintézetével lefolytatott tárgyalások eredményeként a polgármester június 26-ikán kiáltványt bocsát ki, amely szerint gondoskodás történt arról, hogy az 1918. október 27-iki kelettel általa kibocsátott 200 és 25 koronás bankjegyeket az Osztrák-magyar bank július 30-ikáig kékpénzre becseréli. Ennélfogva a polgármester felhívta a lakosságot, hogy ezeket a bankoknak július 3-ikáig szolgáltatassák be, mert ezeket rövidesen be fogják cserélni. Hozzátette a hirdetmény: „Ezzel a fehérhátú lebélyegzett bankjegyek forgalmát is területeinken megszüntetjük és a lebélyegzés hamisításának elejét vesszük.”

Ebből nagy bonyodalom és zavar támadt. A lebélyegzés alkalmából ugyanis nem tettek megkülönböztetést a Jegybank által kibocsátott „jó” fehérhátú és a tanácskormány által utánnyomott „rossz” fehérhátú bankjegyek között. Vagyis mind a kettőt felülbélyegezték. Azok tehát, akiknek ily lebélyegzett rossz fehérpénzüik volt, bizonyos joggal azt vitatták, hogy a lebélyegzés által, amelyet a kormány hajtott végre, ezek ha nem is az Osztrák-magyar bank bankjegyeivé, de mindenesetre államjegyekké váltak, azokat a nemzeti kormány a felülbélyegzés ténye által elismerte. Épen ezért tiltakoztak a polgármester beállítása ellen, mintha az ily felülbélyegzett, noha „rossz” fehérpénzek a forgalomból ki lennének zárhatók.

Erre július 1-én újabb „tájékoztatásit kellett közzétenni. A közönségnek figyelmébe ajánlották, hogy „az Osztrák-magyar bank által: kiadott 200 és 25 koronások épen olyan törvényes fizetési eszközök, mint a többi bankjegy.* Ezeket egyébként Wien-ben az Osztrák-magyar bank magánosoknak is becseréli kék nyomású bankjegyekre. A szovjetkormány által nyomott fehérhátú bankjegyek értéke igen kétes, mert ezekért csak a tanácsköztársaság felel.”

Július 2-ikán újabb tájékoztatás jelent meg. Ez a 25 és

* De azért a szegedi bankok is közzétételeikben csak a kékpénzről beszéltek, mint „jóérvényű” bankjegyekről.

200 koronás pénzjegyekről megállapította, hogy az Osztrák-magyar bank bankjegyeivel teljesen azonosak, csak más számokkal vannak ellátva, ezen pénzekért természetesen az Osztrák-magyar bank nem vállal szavatosságot, „minélfogva ezen ú.n. szovjetpénzek tulajdonképen nem is bankjegyek, hanem alapjában véve hamisítványok.” Július 5-ikén azután tisztázták a nehéz kérdésnek legalább büntetőjogi oldalát. Közzétették, hogy elzárással büntetik azokat, akik a kormány által lebélyegzett pénznek — tehát beleértve a felülbélyegzett szovjetpénzt is — elfogadását megtagadják.

Hogy mindezek az ingadozások mily kevésbé szolgálhaták a pénzforgalom biztonságát, azt beszédesen igazolja a minisztertanács július 16-iki üléséről felvett jegyzőkönyv következő közlése: „Belügyminiszter régi, úgynevezett kék bankjegyek kiutalását kéri, miután a vásárlásokat csak ilyenekkel tudja eszközölni.”

A fehérpénzek minősítése kérdésében maga a kormány sem volt egyvéleményen. A július 16-iki minisztertanácson a miniszterelnök azt indítványozta, hogy csak az igazi, az Osztrák-magyar bank által elismert fehérhátú bankjegyeket fogadják el a forgalomban, A hadügyminiszter ezzel szemben kifejtette, hogy Pesten csak szovjetpénz van forgalomban. Ha tehát a kormány a fővárosban ezeket kizárná a forgalomból, akkor a lakosság nem tudna vásárolni. Azt javasolta tehát, hogy a szovjet bankókat korlátolt összegig nélkülözhetetlen élelmiszerek vásárlására hagyják forgalomban. Ez ellen viszont a belügyminiszter tiltakozott és a külügyminiszter is azon a véleményen volt, hogy a szovjetpénz elismerése helyett inkább osszanak ki ingyen élelmiszereket a szűkölködők között. A minisztertanács végre is kitért a határozathozatal elől.

Az a küldöttség, amely a közönség által beadott bankjegyek kicserélése érdekében járt Bécsben a Jegybanknál, július 5-ikén indult útnak francia katonai fedezettel. Július 27-ikén (vasárnap) tértek vissza és a július 29-iki szegedi lapok nagy betűs címmel közölték az örömhírt, hogy „42 millió kékpénzt hoztak Szegedre.” Ennek a pénznek szerepét a kormány pénzszükségletének kielégítése körül következő fejezetünkben ismeretjük. A fehérhátú bankjegyek regényes története azután lezá-

rult a július 30-iki rendelettel. Ez minden fehérhátú bankjegy, tehát a felülbélyegzett bankjegyek elfogadásának a kötelezettségét is megszüntette. Megkülönböztetés már csak annyiban maradt, hogy a közönség a „jó” fehérhátú bankjegyeket augusztus 15-ikéig még átadhatta a bankoknak becserélés céljából.

Visszatérünk már most a szegedi kormány pénzszükségletének kérdésére.

A szegedi pénzügyigazgatóság a Károlyi-kormány működésének kezdetén jelentést tett a pénzügyminisztériumnak, amelyben rámutatott arra,* hogy a szegedi állampénztár még normális időkben sem volt képes kiadásait a bevételeivel, fedezni és a még szükséges összegeket a központtól kapta. Annál kevésbé képes — írja a jelentés — ma eleget tenni a növekedett igénybevételnek, amikor egész körlete csak a francia megszállás alatt álló Szegedből, továbbá Dorozsma, Tápé és Algyő községekből áll és így csupán minimálisak a bevételei.

Hogy ez mennyire helytálló volt, az majd kitűnik a szegedi kormányok zárszámadásaira vonatkozó, alább részletesen sorra kerülő, számszéki jelentésből. Ebben a tekintetben itt csak a legfontosabb tételre akarunk utalni. Ez az, hogy az államvasutak kiadása kerek 11 millió korona, mert Szeged üzletvezetőség székhelye, itt volt a központi leszámoló hivatal, ezeknek a nagy létszámú személyzetet, valamint Szegeden lakó nyugdíjasokat természetesen tovább kellett — pótlékokkal együtt — fizetni.** Ezzel a kiadással szemben csak azok a csekély szállítási bevételek állanak, amelyek a szegedi kormány igazgatása alatt működő néhány vasúti állomáson befolytak. Ez négy hónap alatt önmagában oly hiányt jelentett a szegedi állampénztár szempontjából, amely csak a legnagyobb nehézségek között volt fedezhető. A szegedi pénzügyigazgatóság tehát a saját bevételeiből alig volt képes a hadsereg felállításához és megszervezéséhez anyagilag hozzájárulni. Viszont erkölcsi képtelenség lett volna a Szegeden élő állami

* Kelemen id. m. 242. 1.

** A július 26-iki minisztertanácsban a kereskedelmi miniszter, talán némi túlzással, a MÁV személyi kiadásaira augusztus 1-re 5 millió korona szükségletet jelentett be.

tisztviselőktől és nyugdíjasoktól megtagadni fizetéseiket, nyugdíjaikat, vagy drágasági pótlékaikat azon az alapon, mert a kormány impériuma alatt álló kicsiny terület ezt a terhet — különösen a MÁV nagy szegedi terheit — nem képes elviselni.

A szegedi kormányok ezt a helyzetet látták és érezték, hogy tulajdonképeni feladatuknak, az új nemzeti hadsereg életre hívásának, csakis akkor tudnak megfelelni, ha valamely rendkívüli bevételi forrást képesek feltárni. Mindkét szegedi kormánynak — sőt már az azokat megelőző kormányzó bizottságnak is — állandó igyekezete arra összpontosult, hogy ily rendkívüli bevételek kimunkálását megindíthassák. Vegyük előbb sorra azokat a felmerült terveket és gondolatokat, amelyek megvalósítására nem került sor.

Az a kényelmes eszköz, amellyel ily nehéz pénzügyi helyzetben levő kormányok évszázadok óta szoktak élni, t. i. papírpénz kibocsátása, szóba került a szegedi Károlyi kormány tárgyalásain is. A június 11-iki minisztertanács elfogadta Solymossy pénzügyminiszter javaslatát, hogy „új bankjegyek kibocsátására az állam pénzügyeinek rendezése céljából egy állami intézet állíttassék fel.” Majd a június 24-iki minisztertanácson báró Solymossy Lajos pénzügyminiszter javaslatot tett 250 millió korona névértékű kincstári jegy, vagyis papírpénz kibocsátására. A minisztertanács Solymossy javaslatát elfogadta Varjasynak azzal a kiegészítő indítványával együtt, hogy a kincstárjegyek kibocsátásával egyidejűleg vonják be a fehérhátú bankjegyeket.

A minisztertanács határozata folytán ugyanaz nap megjelent a miniszterelnök által aláírt kormányrendelet állampénztárjegyek kibocsátása tárgyában. A rendelet így szólt:

„A magyar nemzeti kormány az állami szükségletek kielégítése, a nemzeti hadsereg szervezése és felszerelése, a rend, vagyon- és személybiztonság helyreállítása és biztosítása céljából — egyéb anyagi erőforrások hiányában — elhatározta, hogy 250 millió értékű állampénztárjegyeket bocsát ki 30, 20 és 100 koronás címletekben, melyeket 1920. évi január hó 1-től kezdődőleg a bemutatáskor törvényes pénzben bevált. Az állampénztárjegyeket tartozik mindenki az Osztrák-magyar bank által kibocsátott bankjegyekkel egyenértékűen fizetési

eszközül elfogadni és azoknak hamisítása vagy bárminő utánzása a fennálló büntetőjogi következmények terhe mellett szigorúan tilos.

Az államjegyek biztosítékául szolgál a magyar állam egész vagyona és jövedelme, egyes városoknak és állampolgároknak kötvényekben felajánlott és lekötött vagyona, az állampénztárba letett értékpapírok, arany, ezüst és ékszer. A lebélyezett fehérhátú bankjegyek a kibocsátandó kincstárjegyekkel kicseréltetnek. A határozat végrehajtásával a magyar nemzeti kormány a pénzügyminisztert bízza meg, kit feljogosít, hogy a teendők végzésével egy 3—5 tagú bizottságot nevezzen ki és azt a részletes utasításokkal lássa el.”

A rendelet megjelenése után azonban az Osztrák-magyar bank szegedi fiókjának főnöke jelentkezett a kormánynál és az Osztrák-magyar bank törvényes jegykibocsátási privilégiumára hivatkozva, tiltakozott állami papírpénz kibocsátása ellen. Gróf Károlyi Gyula — annak ellenére, hogy akkor már az Osztrák-magyar bank is végső napjait élte — a nála megszozott rendíthetetlen tekintélytisztelettel meghajolt a törvényesség szempontja előtt és így a kormány a pénzkibocsátás tervet elejtette.

Kényszerforgalmú papírpénznek kibocsátását más formában már az „Országos kormányzó bizottság” is kezdeményezte Charpy tábornokhoz május 8-ikán intézett emlékiratában. A bizottság előadta, hogy Szeged városa kibocsátott 7 millió korona névértékű városi pénzt és még 3 milliót nyomtatott, amely még nem került forgalomba. Ezekén felül kellene — mondja az emlékirat — még 10 millió korona ily városi pénzjegyet kibocsátani a kormányzó bizottság céljaira. Ezekért a kormányzó bizottság is garanciát vállalna és biztosítana, hogy Budapest elfoglalása után ezt a 10 milliót a városnak megtéríti. A memorandum szerint kimondandó volna „*természetesen*”, hogy ezeket a városi pénztárjegyeket a kormányzó bizottság fennhatósága alatt álló és ez alá kerülő területeken mindenki köteles elfogadni.

Ez a terv, amelynek megvalósítása ellen az Osztrák-magyar bank nyilván szintén tiltakozott volna, a kormányzó bizottság feloszlása folytán lekerült a napirendről.

A pénzszerzési tervek között a négy hónap folyamán több ízben merült fel egy belső, szabad jegyzés útján felveendő kölcsönnek, vagy állami intézkedéssel kirovandó kényszerkölcsönnek a terve. *Bethlen* István gróf is figyelmeztette gróf Károlyi miniszterelnököt a pénzszerzés fontosságára. Június 19-iki levelében ezt írja: „Teremtsünk bázist magunknak, a pénzügyminiszter lépjen érintkezésbe a bankok és takarékpénztárak vezetőivel, lehetőleg organizálja meg az adózás kérdését is.” A minisztertanács június 28-iki ülésén *Gömbös* Gyula hadügyi államtitkár megemlíti azt az értesülést, hogy a Bácskában 100 millió korona összegyűjthető volna. *Solymossy* kérte, hogy a hír közvetítője jöjjön el hozzá — de további folytatása nem lett ennek a kezdeményezésnek.

Ugyanezen a minisztertanácson a pénzügyminiszter javaslatot tett 20 millió korona 3%-os államkölcsönnek Aradon, Szegeden és Temesváron való sürgős felvételére. A kereskedelmi miniszter azt a nézetét fejezte ki, hogy ily kölcsön felvétele csak a bankok jóállása mellett volna kivihető. A minisztertanács a javaslatot „egyelőre” levette a napirendről. Nyilván kételkedett ily önkéntes kölcsönkibocsátás sikerében.

Az Ábrahám-kormány hivatalbalépése után az új miniszterelnök már július 17-iki bemutatkozó beszédében kitért a pénzügyi kérdés fontosságára. „Legfőbb feladatunk — mondta — a kereskedelem és ipar terén összeköttetés és hitel szerzése. Hogy ezt megkaphassuk, *elsőrendű feladatunk állami hitelünknek, pénzhelyzetünknek javítása*. Pénzünk vásárlóerejének helyreállítása nagyon sok feladattól és feltételtől függ, természetesen attól is, miképen tudjuk rendezni az Osztrák-magyar bankkal fennálló helyzetünket”.*

A július 21-iki minisztertanácson a miniszterelnök bejelentette, hogy a sürgős szükséglet kielégítésére szolgáló 10 millió koronás kölcsön ügyében ankétot hívott össze, amelyen az a vélemény alakult ki, hogy a legalkalmasabb mód az, ha Szeged város garanciája mellett igyekszik a kormány hitelt kapni. A városi tanács tagjai teljes számban jelentek meg a minisz-

* Az utóbbi megjegyzés bizonyára az Osztrák-magyar bank jegy-kibocsátási privilégiumára vonatkozott.

terelnöknél és Szeged város hazafias áldozatkészségéről tettek tanúságot akkor, amidőn hozzájárultak ahhoz, hogy a kormány Szeged város jóállása mellett vehessen igénybe 10 millió korona hitelt. „A hitel igénybevétele — mondja a minisztertanácsi határozat — a körülményekhez képest legalkalmasabb, de jelen pillanatban még meg nem állapítható módon fog megtörténni.” A pénzügyminiszter felhatalmazást kapott, hogy a város garanciája mellett 10 millió korona sürgős kölcsön felvétele tárgyában a szükséges intézkedéseket megtehesse.

A kölcsönre valóban nagyon sürgető szükség volt. A július 26-iki minisztertanácson Eckhardt Vilmos előadta, hogy az állampénztárban csak $2\frac{1}{2}$ millió korona készpénz van. A szegedi pénzintézetek, amelyeknek — a pénzjegy becserélés végett Bécsbe utazott — vezérigazgatóival nem tárgyalhatott, becslés szerint mintegy 11 millió pénztári készlet felett rendelkeznek. Csakhogy ebből 5 millió a nemzetközi élelmezési bizottság pénze, a fennmaradó 6 millióból 2 millióra a helyi szükséglet szempontjából van szükség, tehát a bankoktól szerinte 4 millió lenne igénybevehető kölcsönkép olyformán, hogy a kormány a kölcsönadott összeg erejéig a város garanciáját rendelkezésre bocsátaná. Ezenfelül még csak az állami dohánygyár szivarkészletének eladása segíthetne. Erre a lehetőségre már az „Országos kormányzó bizottság” is gondolt Charpy tábornokhoz május 8-ikán intézett részletes emlékiratában és 2 millió koronára becsülte a dohánygyárban készen fekvő gyártmányok értékét. Ebből — mondja az emlékirat — levonandó a munkások 4 heti fizetése. Ezt a készletet részletes értékelés alapján később 9,406.540 koronára becsülték.*

Ezt a gondolatot gyakorlatilag nyilván már jó előre ki kellett zárni, mert hiszen akkor, amikor nagyobb katonai akció terve forgott szóban, azt nem lehetett észszerűen azzal kezdeni, hogy a szivarkészletet üzletileg árusítsák és így elvonják a hadbavonuló katonaság elől.

Önkéntes kölcsön felvételének pedig súlyos akadályok álltak útját. Először is az általános pénzügyi helyzet és a bankjegy-kérdés, amelyről már fent tettünk említést. Ezenfelül a

* (L. Kelemen id. munka 506. 1.)

közönség általános bizalmatlansága, amely a már lezajlott háború során beállott inflációból táplálkozott. Mindehhez külön és leginkább előtérben álló nehézségként az járult, hogy hitelművelet szempontjából nem léphetett fel kellő súllyal az olyan kormány, amelynek jogforrása csak a saját elhatározása volt és amely még csak a megszálló sereg főparancsnoksága által való elismertetését sem volt képes kiküzdni.

Ezeknek a nehézségeknek és aggályoknak az elosztatásához nem lehetett elegendő Szeged város, de akár a bankok garanciája sem. Így termelődött ki *Éber* Antalban, — akit az Ábrahám-kormány pénzügyminiszterül Olaszországból Szegedre hívott — a pillanatnyi, mintegy 10 milliós sürgős hitelszükséglet kielégítésére a következő gondolat. Szeged tekintélyes és vagyonos polgárai és gyáripari vállalatai írjanak alá vagyoni viszonyaikhoz mértén elfogadványokat, ezeket lásák el a szegedi bankok forgatmányaikkal, az így bankszerűvé tett váltókat bizonyára el lehet helyezni a bécsi bankoknál, így a szükséges összeg augusztus 1-ig be lesz szerezhető, anélkül, hogy a szegedi pénzpiacon kellene pénzt összeszedni. A törvényesség kérdése azon az úton nyer megoldást, hogy azoknak, akik az elfogadványokat aláírják, az adóhivatal az aláírt összeget *adókönyveikben*, mint előre fizetett adót nyugtatja. Minthogy az ily előrefizetés és nyugtázás az érvényben álló régi törvények szerint teljesen joghatályos, az aláírók semmiféle oly veszélynek nincsenek kitéve, amely a kormány törvényességének hiányából származhatnék. Ezt a tervet a legnagyobb adófizetők közül többen azonnal elfogadták és egyenként $\frac{1}{2}$ — 1 milliós jegyzést voltak hajlandók teljesíteni. A gyakorlati megvalósítás azon akadt meg, hogy másuk ridegen elzárkóztak váltó-aláírás elől. Már pedig nem lehetett a hazafiasán gondolkodó, jóérezésű polgárokat hátrányosabb helyzetbe sodorni, mint amelybe az elzárkózók vonakodásukkal önmagukat akarták hozni.*

* Később ez a terv újból előtérbe került. Az augusztus 2-iki minisztertanácson Eckhardt Vilmos miniszterelnökségi osztályvezető újította azt fel. A minisztertanácsi jegyzőkönyv erről így emlékezik meg: „*Eckhardt* Vilmos véleménye szerint számottevő pénzügyi eredmény csak érelyes rendszabályok alkalmazásával érhető el s e célból szükségesnek

Az „Országos kormányzó bizottság” többször említett május 8-iki emlékirata *kényszerkölcsön* kibocsátásának gondolatát is felvetette. Az emlékirat ezt így adta elő:

„Adókiivetés Szeged város vagyonosabb osztályaira. Ez az adó természetesen *kimondottan kényszerkölcsön* jellegével bírna.” Ettől a kölcsöntől 3—4 millió koronát remélt a bizottság és úgy gondolta, hogy ugyanilyen kényszerkölcsönt kivet a bizottság azokban a városokban is, amelyeket útközben megszáll. Ez a terv alig érdemelt komolyabb megfontolást, mert a pénzhányon nem lett volna képes segíteni, egyébként is a kivetés nehézségei egy megszállás alatt álló, a háborúban lerongyolódott városban szinte elháríthatatlanok lettek volna. Az emlékirat a távolabbi pénzügyi tervek sorában másfajta kényszerkölcsön gondolatát is megemlíti. A forgalomban levő bankjegyek lebélyegzése alkalmából kívánt volna a bizottság a kormány által 50%-ot alacsony kamatozású kényszerkölcsönre visszatarttatni.

Kelemen Béla június 4-iki feljegyzéseiben mint *Back* Bernátnak, az ABC kormányzó tanács tagjának „pénzügyi expozéját” adja elő a következő tervet:

„További sürgős megoldásra várna egy progresszív kényszerállamkölcsön kérdése, mert azáltal, hogy az Osztrák-Magyar Bank Szegeden volt pénztárjegyeit Bécsben most bankjegyek ellenében kicserélik, amely művelet folytán 25 millió korona készpénz jut Szegedre, a *kényszerkölcsön fogamatossítása lehetővé válik*. Ha megengedjük, hogy a kicserélés folytán ide jutó papírpénz a körforgalomba menjen át, akkor az teaurálás folytán el fog tűnni, ép úgy, mint ahogy eltűnt körülbelül 30 millió papírpénz, melyet a szegedi pénzügyintézetek

tartja a már — *Éber* Antal közreműködésével — folyamatba tett, a vagyonosabb egyének megadóztatásának folytatását olyképen, hogy az általuk így rendelkezésre bocsátott pénz, illetőleg garancia általuk fizetett adóelőlegnek betudassék, másrészt viszont az így rendelkezésre bocsátott garanciáknak fedezetként való átengedésével a bankok mindazon likvid pénzkészlete kölcsönkép igénybe vétetnék, amely igénybevehető anélkül, hogy ezáltal a legközelebbi 3—4 héten belül az intézetnek likviditása a mai méretekhez képest lényegesen befolyásoltatnék.” (Lásd *Kelemen* id. m. 427. t.) A terv — talán a rendelkezésre álló idő rövidegénéél fogva — ezúttal sem valósult meg.

körülbelül két hónap előtt kifizettek. A szegedi pénzüzetek átlaga több mint 150 milliót tesz ki, amiből következtetni lehet arra, hogy egy csak 10%-os kényszerkölcsön mily tekintélyes eredménnyel járna.”

Ezeknek a kényszerkölcsön-terveknek a megvalósítására sem került sor. Bizonyára nehezítette ennek a gondolatnak realizálását az a megfontolás, hogy a vagyon egyetlen megjelenési formáját, a pénzjegyeket, tenni kényszerkölcsön alapjává, nem lett volna a méltányosság követelményeivel összeegyeztethető. Még kevésbé lett volna méltányos a kény szerkölcsönzés terhét a készpénzen kívül csak a betétekre kiterjeszteni. Az ilyen rendszabály csak az amúgy is már káros mértéket öltött bankjegy-tezaurálás fokozására vezetett volna. A vagyon minden alakjára kiterjedő rendszeres kényszerkölcsönt pedig a szűken körülzárt területen kivetni sem méltányos, sem gyakorlatilag keresztülvihető nem lett volna.

Az egész ellenforradalmi mozgalom során egyre kísértett úgy a bécsi ellenforradalmi Comité, mint a szegedi kormányok programjában egy külföldi kölcsönnek, nevezetesen a bécsi pénzpiacon felveendő kölcsönnek a terve. Amikor a bécsi Comité arra a meggyőződésre jutott, hogy a magyar tanácsköztársaságot sem diplomáciai eszközökkel, sem a magyar munkásság belső felkelésével nem lehet megdönteni, katonai szervezetet akart létesíteni Magyarország felszabadítására. Ehhez, a bécsi magyar államférfiak nagyon szerény becslése szerint, mintegy 20—30 millió koronára lett volna szükség. *Bethlen* István gróf, aki a Comité élén állott, az antantot kérte, nyújtson módot 20—30 millió kölcsön szerzéséhez, amelynek segélyével rövid idő alatt lehetne Nyugat-Magyarországon néhány ezer emberből álló haderőt megszervezni és ezzel a magyar bolsevizmus uralmát kívülről megdönteni. Az antant azonban erre nem volt hajlandó.

Erre a Comité felkérésére *Gratz* Gusztáv vette kezébe a kölcsönszerzés ügyét. Maga mellé vette *Ullmann* Adolf bárót és *Egry* Aurélt, akiknek nagy személyes összeköttetések voltak a bécsi pénzpiacon. Emellett pedig mint a *Rotschild*-csoport magyar vezető intézetének, a Magyar Általános Hitelbanknak exponensei könnyen tudtak utat találni a *Rothschild*

bankcéghez, amely akkor állami természetű hitelügyekben domináló szerepet vitt. Valóban a Rothschild-cég egyik bizalmasa hajlandónak is mutatkozott 20 millió korona kölcsön folyósítására, de csak azzal a feltétellel, ha az antant az ellenforradalmi Comitét hivatalosan elismeri. Gratz érintkezésbe is lépett Alizé francia követtel, de eljárása nem járt sikerrel*

A tárgyalásokat ennél fogva más alapra helyezték. Bécsben élő több magyar nagybirtokos hajlandónak nyilatkozott a felveendő kölcsönért 10 millió korona erejéig magyarországi birtokaikkal szavatosságot vállalni. Ekkor azonban a bécsi bankház — egészen érthető módon — azt kívánta, hogy azok a magyar nagybirtokosok, akiknek Magyarországon kívül is vannak birtokaik, ezeket is kössék le a kölcsön fedezetéül.

Mialatt a kölcsöntárgyalások folytak, a román offenzíva a vörösök ellen Budapest irányában előrehaladt. Ekkor a magyar kormány sürgetőleg lépett fel az antantnál és újból kérte, nyújtsanak 20—30 millió korona kölcsön lehetővé tétele által módot arra, hogy egy magyar haderő gyors megszervezésével elejét lehessen venni a románok bevonulásának Budapestre. A pénzadók azonban halogatták a tárgyalásokat. „Nyilvánvaló volt — írja Gratz —, hogy egyfelől szeretnék ugyan megadni, ha azzal a magyar proletárdiktatúra bukását el lehetne érni, de másfelől félték attól, hogy Bécsben, ahol állandó volt a kommunista felfordulás veszedelme, támogassanak egy nyilván a kommunisták ellen irányuló akciót/

Kelemen Béla július 22-iki napló-feljegyzéseiben ezeket az eredménytelen bécsi kölcsön-tárgyalásokat a következőképen adja elő:**

„Teleki jelezte Ébernek, hogy nagy reményt nem fűz missziójához. Teleki ugyanis az ellenforradalom első hónapjában maga próbálta már a Rothschild-csoporttal, nevezetesen magával Rothschilddal, akinek — mint tudvalevő — különböző vonatkozásban nagy érdekei voltak Magyarországon, a dolgot megpendíteni. Teleki Rothschilddal személyes barátságban volt. A dolog azonban nem sikerült, mert rövid idő múlva

* Lást Gratz Gusztáv: „A forradalmak kora”.

** Lásd Kelemen id. munka 407. 1.

a magyar verebek is csiripelték a dolgot Bécs utcáin és természetesen az osztrák kormány akkori politikája és a magyar ellenforradalommal szemben tanúsított magatartása lehetlenné tették Rothschildék részére, hogy tegyenek valamit még akkor is, ha talán szándékuk lett volna. És így a dolgok befagytak, mielőtt egyáltalában komolyan szóba kerültek. Történt akkor, hogy egy ifjú magyar emigráns társaságban azt kérdezte Telekitől: „Hát ad Rothschild pénzt?” Teleki: „Nem”.

Ő: „Miért nem?” Teleki: „*Azért, mert Ön kérdezi.*”

„Pallavicini Alfonz örgróf a későbbi idők folyamán — írja tovább Kelemen Béla — elbeszélte nekem, hogy 1919. április 18-ikától május végéig Bécsben tartózkodott és ott az képezte az ott időzött magyar mágnások főgondját, hogy az ellenforradalom megszervezésére, katonaság toborzására és felszerelésére hogyan teremtsék elő a nélkülözhetetlenül szükséges összeget. Ő vette kezébe az ügyet, tárgyalásba bocsátkozott két nagyobb bécsi bankkal és azt a választ kapta, ha a többi ott tartózkodó menekült magyar nagybirtokos is kötelezi magát, hogy az esetben, ha ismét visszahelyeztetnek magyarországi birtokaikba, a kölcsönvett összeget visszafizetik, úgy kaphatnak pénzt kölcsön.

A gróf Schönborn Károlynál lakott bécsi Comiténak külön pénzügyi bizottsága volt, amelynek tagjai Gratz Gusztáv, Zichy János, Zichy Géza és Pallavicini Alfonz voltak; a pénzügyi bizottság Pallavicini tervét kedvezően fogadta. Időközben azonban báró Rothschild Lajos ajánlkozott, hogy az ügyet ő finanszírozza s a Comité Schönborn meleg ajánlása folytán, Pallavicini Alfonz ellenkezése dacára, tárgyalásba is bocsátkozott Rothschilddal. Pallavicini azt mondta, ő már az első tárgyaláson látta, hogy Rothschildtól pénzt nem kapunk, sőt célja az egész *ügy* kivitelét minél hosszabb időre kinyújtani s e célból nap-nap után újabb követelésekkel állott elő. Elsősorban egy „Strohmann” beállítását kérte, mert szerinte a pénzt egyenesen nekünk nem utalványozhatja. Ez is megtörtént. Báró Ullmann, aki szintén emigráns volt, beállított egy Strohmannt, ami pedig céltévesztett dolog volt már azért is, mert idegen embereket avattak be, hogy a felvett nagyobb kölcsönnek mi a rendeltetése.

Most újabb feltétellel állott elő, azt kívánta, hogy gr. Schönborn és örgróf Pallavicini Károly (Alfonz örgróf atyja) vállaljanak külön vagyoni felelősséget 6—6 millió koronáért, holott ők a felveendő 12 millió korona kölcsönből 3-3 milliót jegyezték. Ezen kikötése is teljesítve lett annak a kötelezvénynek a formájában, mely az összes eddigi tárgyalások alapját képezte s melynek lényege ez volt:

„Alulírott kötelezem magamat, hogy koronát megyében fekvő birtokaimra teherként betábláztatok és amint ezen birtokomba visszahelyeztetem, a birtokomat jelzálogilag terhelő ezt a kölcsönösszeget a rendelkezésére bocsátom.”

Most Rothschild előállott azzal a követeléssel, hogy gr. Schönborn és örgróf Pallavicini ne csak a teljes összegért vállalják a vagyoni felelősséget, hanem hogy ezen teljes összegért *a Magyarországon kívül fekvő birtokaikkal is szavatoljanak*, (azonkívül az akkori viszonyoknak megfelelően magas kamatkikötések voltak). Ezen utolsó követelése alig volt teljesíthető, mire a tárgyalások Rothschilddal megszakítottak és Pallavicini Alfonz most már az előbb említett bankokkal is eredménytelenül vette fel az érintkezést, mert Bécsben kezdtek már nyíltan beszélni, hogy a pénz mire kell, hogy ellenforradalom szervezése van tervbevéve és a bankok azt a leújtó választ adták, hogy Bauer államtitkár szigorú rendeletet adott ki, mely szerint magyar emigránsoknak semmiféle kölcsönt sem szabad folyósítani, mert azok politikai célokat szolgálnak. Pallavicini az itt előadottakhoz hozzáfűzte, rosszul végződött a kezdeményezett vállalkozás, mert a mi uraink közül többen a Rothschild-házzal szemben nagy bizalommal viseltettek.”

A kétféle előadásból megközelítő biztonsággal állapítható meg az a tényállás, hogy főként politikai okok, a bécsi, erősen szocialista ízű kormánytól való félelem tette tartózkodókká a bécsi bankköröket. A bécsi bankvilágnak ezt a tartózkodását persze erősen fokozták azok az indiszkréciók, amelyek a tárgyalásokkal kapcsolatban előfordultak és amelyekre Teleki fentidézett szellemes észrevétele céloz. Ezt a tartózkodást kétféle módon lehetett volna elhárítani. Az egyik az lett volna, ha Alizé közbenjárására az antant elismerte volna a bécsi Co-

mitét. Ez — sajnos — lehetetlennek bizonyult. A másik talán az lehetett volna, ha azok a Bécsben tartózkodó magyar főurak, akiknek Magyarországon kívül is volt tekintélyes vagyonuk, ennek lekötésével vállaltak volna szavatosságot. Erre a bankok nyilván nemcsak a fedezet szempontjából, hanem azért is helyeztek súlyt, hogy a kölcsönnek a bécsi kormány előtt magánkölcsön jellegét vitathatták volna. Amikor viszont az illető főurak húzódoztak Magyarországon kívül fekvő vagyonuk lekötésétől, ez bizalmatlanná tette a bécsi kormány nehezteléséül egyébként is félő bankokat és így visszavonultak az egész tranzakciótól.

Meglepő azonban, hogy a szegedi kormány ezekről a fejleményekről nem nyert megfelelő tájékoztatást. Legalább is erre enged következtetni az a tény, hogy a Károlyi-kormány június 28-ikán tartott minisztertanácsa báró Solymossy Lajos pénzügyminiszter javaslatára elhatározta egy 250 milliós államkölcsönnek a Rothschild-csoporttól való felvételét és azt is, hogy a kormány gróf Bethlen Istvánt, Gratz Gusztávot, Lukács Lászlót és Egry Aurélt közjegyzőileg bízta meg a kölcsön felvételével. Ez annál inkább meglepő, mert a minisztertanácsi jegyzőkönyv tanúsága szerint gróf Teleki Pál külügyminiszter jelezte, hogy ő 25 millió korona kölcsön felvétele iránt már tárgyalt a Rothschild-csoporttal „s a kölcsön nyújtására bizonyos hajlandóságot észlelt”. Tény, hogy ily külföldi kölcsön felvételére ez alkalommal sem került sor.

A külföldi kölcsön ügye még egyszer szőnyegre került az Ábrahám-kormány idejében. A július 26-iki minisztertanácsban Yárjasy kereskedelmi miniszter optimista nyilatkozatot tett és Teleki külügyminiszter is bizalmát fejezte ki, hogy Bécsben sikerülni fog a kormánynak a kölcsönt felvennie, „tekintettel a kilátásba helyezett francia támogatásra, valamint azon körülményre, hogy Bécsben a kommunisták ereje s így Bauer államtitkár befolyása is napról-napra csökken”,

Mindebből csak az a negatívum maradt fenn, hogy a szegedi kormányok nem jutottak semmiféle külföldi kölcsönhöz.

A jövedelemhiány pótlására szolgáló tervek közül még megemlítjük a következőt. A legnagyobb háborús központnak, a haditermény r. t.-nak a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnál 2 millió korona folyószámla-követelése állott fenn. Mint-

hogy a Haditermény r. t. állami intézmény volt, az Ábrahám-kormány ezt az összeget a saját sürgős szükségleteire óhajtott igénybevenni. Ennek lehetővé tétele végett a kormány a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara főtitkárát, *Tonelli* Sándort nevezte ki a Haditermény R. T.-hoz és a többi háborús központokhoz kormánybiztossá. A kormánybiztos jelentkezett is a takarékpénztárnál, amely hajlandó is volt a Haditermény R. T. követelését kifizetni, de erre — a fent már ismertetett pénzjegyínség okából — csak abban az esetben lett volna képes, ha viszont az Osztrák-Magyar Bank szegedi fiókja a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár tárcájában fekvő Osztrák-Magyar Banki pénztárjegyekből hajlandó 2 millió korona névértékűt készpénzre beváltani. Hogy az Osztrák-Magyar Bank szegedi fiókjának ezirányú elhatározását jogszerűvé tegye, a kormány a bankfiók kormánybiztosául *Lányi Mór* Szegeden tartózkodó volt országgyűlési képviselőt küldte ki. A kormánybiztosok és az érdekelt intézmények közötti tárgyalások simán haladtak és bizonyára eredményre is vezettek volna. Időközben azonban a bolsevista kormányzat összeomlott és így a terv pénzügyi megvalósulása elmaradt. (A kormányzóbizottság többször említett emlékirata megemlíti, hogy Szegeden mintegy 22 millió korona ily pénztárjegy van és a bizottság gondolt is arra, hogy ezek beváltása iránt lépéseket tesz az Osztrák-Magyar Bank bécsi főintézeténél. Ha ez sikerült volna, ezt a pénzt a kormányzat igénybe vette volna a hadsereg céljaira.)

Tonelli kormánybiztos ezenkívül letiltotta a Haditermény R.-T.-nak a Szegedi Kereskedelmi és Iparbanknál paprika-eladásból befolyt pénzét és lépéseket tett a készletben levő hét waggon paprika értékesítése érdekében is. Ugyancsak volt a Haditermény R. T.-nak deszkaeladásból befolyt 28.945 K követelése a Szegedi Kereskedelmi és Iparbanknál, ezt *Tonelli* a kormány részére szintén biztosította. A zsákbizottság zsákkészleteiből is értékesített 13.690 db. különféle zsákot és a befolyt 159.520 koronát a banknál helyezte el. A szegedi kormánynak hamarosan bekövetkezett megszűnése folytán azonban ezek a pénzek már nem folytak be a szegedi kormány állampénztárába.*

* Lásd *Kelemen* id. munka 404—405. 1.

A szegedi kormányok rendkívüli bevételei.

Ha a szegedi kormányok pénzkezelését tisztán a Szegeden folytatott tevékenység és a szegedi pénzpiac szemszögéből nézzük, akkor rendkívüli bevételnek kell tekintenünk azt a pénzt, amelyet a Károlyi-kormány Aradról hozott magával. Ez a pénzösszeg, mint bevezetőleg említettük, valószínűleg 354.070 K 58 f volt, amint ezt a számvevőszék kimutatta, nem pedig 794.000 K, amint ezt jelentésében Berzsenyi aradi h. pénzügyigazgató feltüntette.

Nagyobb rendkívüli bevétel, amelyet figyelembe kell vennünk, az a 2,137.000 korona, amelyet gróf *Teleki* Pál Bécsből Szegedre érkezése után a szegedi kormánynak beszolgáltatott.

Erről a tételről a legfőbb állami számvevőszék fent már idézett jelentésében a következőket mondja: „Az 1923. évi „kimutatás”-hoz készült elnöki jelentés még két tételre állapítja meg, hogy azokra nézve a tárgyalások az egyes minisztériumokkal még folyamatban vannak. Nevezetesen „a miniszterelnökség által 1919. évi július 18-án a szegedi állampénztárba beszállított 2,137.000 K eredetére nézve”, majd pedig „a bécsi ellenforradalmi bizottság által a szegedi nemzeti kormány rendelkezésére bocsátott 2,500.000 K és 100.000 francia frank elszámolására nézve”.

Az 1924. évi számvevőszéki jelentés, illetve kimutatás visszatér erre a kérdésre és megállapítja, hogy „a miniszterelnökség által 1919. évi július 18-ikán a szegedi állampénztárba beszállított 2,137.000 K, a szegedi kormány kezelésében a pénzügyi tárca „különféle bevételek” címének rendkívüli bevételei között a 3. rovat alatt végleg elszámoltatott ugyan,

azonban sem ennek a bevételi összegnek eredetére, sem pedig a bécsi ellenforradalmi bizottság által a szegedi nemzeti kormány rendelkezésére bocsátott 2,500.000 K és 100.000 francia frank elszámolására és mikénti felhasználásának tisztázására irányuló tárgyalások még eredményre nem vezettek.”

A két tétel lényegileg nyilvánvalóan ugyanarra a bevételre vonatkozik. Amikor Teleki Pál Szegedre érkezett, az általa Bécsből hozott és a szegedi Károlyi-kormánynak beszolgáltattott pénzről a következő jegyzőkönyvet vették fel:

„*Jegyzőkönyv.* Felvétel Szegeden 1919. évi június 2-án a miniszterelnökségen. Jelen vannak: gróf Károlyi Gyula miniszterelnök, báró Solymossy Lajos ideiglenes pénzügyminiszter, gróf Teleki Pál, gróf Zichy Aladár és Bartos János. A bécsi magyar követség megbízásából gróf Teleki Pál átadja a magyar kormánynak az alábbi összegeket: 100 db. 1000 frankos bankjegyben 100.000 frank, 200 db. 10.000 koronás bankjegyben 2,000.000 korona, 500 db. 1000 koronás bankjegyben 500.000 korona, azaz összesen 100.000 frank és 2,500.000 korona. Fenti összeget báró Solymossy Lajos ideiglenes pénzügyminiszter megőrzés végett átveszi. K. m. f. báró Solymossy Lajos s. k.”

A tények összefüggéséből világos, hogy ezt az összeget br. Solymossy Lajos pénzügyminiszter saját kezelésében tartotta mindaddig, míg a Károlyi-kormány le nem mondott. Amikor a kormányt P. Ábrahám Dezső vette át, akkor a Károlyi-kormány a fennmaradt pénzt átszolgáltatta az Ábrahám-kormánynak, ez pedig az átvett 2,137.000 koronát július 18-ikán befizette a szegedi állampénztárba.

A gróf Teleki Pál által Bécsből lehozott és az Ábrahám-kormány által befizetett összegek közötti különbséget felvilágosítására két adat áll rendelkezésre. Az egyik, hogy a Károlyi-kormány a 100.000 francia frankból 70.000 frankot báró Bornemissza Gyulának utalt ki svájci útjára, 10.000 frankot pedig Pázmándy Dénesnek párisi útjára. A másik adat, hogy a Bécsből lehozott 2^x/₂ millió korona bankjegy osztrák felülbélyegzésű volt, nyilván ennek magyar bankjegyekre történt átváltása során állhatott elő a 2,500.000 K és 2,137.000 K közötti értékkülönbség. Tény az, hogy a szegedi állampénztárba

2,137.000 K folyt be és így ezzel az összeggel kell ezen a címen mint rendkívüli bevétellel számolnunk.

Ennek a bevételnek az eredetét Gratz Gusztáv „A forradalmak kora” című könyvében nagyjában így írja le:

A bécsi ellenforradalmi Comité a bécsi magyar szovjet-követség két tisztviselőjétől megtudta, hogy a követség Budapestről 150 millió koronát kapott oly célból, hogy ezzel a pénzzel Bécsben kommunistá felkelést szítsanak. A bécsi ellenforradalmároknak kettős érdekük volt ezt a pénzt birtokukba venni. Fontos érdek volt Bécs bolsevizálásának elhárítása, de ép ily fontos volt az is, hogy az ellenforradalmárok ennek a pénzösszegnek a birtokában elősegítsék a magyar szovjet-kormány elleni fegyveres támadást. Ettől a megfontolástól vezéreltetve május 2-ikán, a két szovjetügynök távollétében, mintegy 40 magyar katonatiszt Takács-Tolnay gróf ezredes vezetése mellett betört a bécsi magyar követség Bank-Oasse-i palotájába (innen a közkeletű elnevezés: „bankgassei puccs”) és elvitte a pénzt. Egy ideig a pénzt külföldieknél rejtegették magas jutalék ellenében, úgy, hogy tisztán 135 millió korona, 350.000 francia frank és 70.000 svájci frank maradt meg.

A bécsi rendőrség kezdetben semmit sem tett a magyar-tisztek ellen, sőt örvendett annak, hogy Bécsről elhárult az a veszedelem, amelyet a pénznek a bécsi csőcselék bolsevizálására való felhasználása jelentett volna. Később azonban a bécsi kormány szocialista szárnya szorította a bécsi rendőrséget erélyes fellépésre. Ennek a nyomásnak hatása alatt a rendőrség és a magyar ellenforradalmárok között létrejött titkos megállapodás alapján a lefoglalt pénzből 69 millió korona a rendőrség kezébe került. Ebből az összegből a magyar tanácsköztársaság bukása után a budapesti magyar kormány a bécsi rendőrségtől 59,390.000 K-t visszakapott.

A bécsi magyar ellenforradalmi csoportok a kezükben maradt pénzt részben diplomáciai eljárások költségeire, részben fegyveres csoportok szervezésére és propagandisztikus célokra fordították. A gróf Bethlen István irányítása alatt álló csoport a reá bízott pénzzel a legnagyobb gondossággal bánt. A másik csoport, amely fegyveres betörést akart megszervezni, nem vezetett pontos számadásokat. Nyilván a Bethlen-

csoport kezelése alatt álló pénzből került ki az a 2,137.000 korona, amelyet Teleki Pál Szegedre hozott.

Az alkotmányos rend helyreállítása után a bankgassei puccs többizben szóba került a magyar nemzetgyűlésen. Először a nemzetgyűlés 1920. március 29-iki ülésén foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Ekkor Kálmán István interpellációjára adott válaszában jelentette ki *Simonyi-Semadam* miniszterelnök, hogy a bécsi pénzekről beadott elszámolásokat a kormány vizsgálat alá veszi, azok minden tételét a legszigorúbban, a legpedánsabban fogja ellenőrizni és azután a nemzetgyűlésnek jelentést tesz.

Az 1920. április 7-iki ülésen *Szmrecsányi* György előadta, hogy mihelyt Bécsből, illetve Stájerországból, ahol ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, 1919. augusztus 9-ikén Budapestre érkezett, felkérte *Friedrich* István akkori miniszterelnököt, hogy vegye át az elszámolásokat és adassa meg a felmentvényt a bizottságnak, amely a pénzt kezelte. November 10-ikén a miniszterelnök felhívására *Gratz* Gusztáv bécsi magyar követ elnöklete alatt a pénzügy- és belügy-minisztereknek egy-egy kiküldöttje bevonásával bizottság alakult, amely írásbeli jelentésben javasolta, hogy az ellenforradalmi bécsi pénzek kezelése dolgában adják meg az összes eljáró bizottságoknak a felmentvényt. *Szmrecsányi* kifogásolta, hogy ez a jelentés iktatás nélkül fekszik a miniszterelnök íróasztalában. Erre felszólalt *Huszár* Károly (*Friedrich* utáni miniszterelnök) és közölte, hogy ő újabb vizsgálatot rendelt el, mert az előbbi vizsgálatok nem érték el teljesen a kívánt mértéket. Felszólalt *Friedrich* István is, mondván, hogy ő a *Gratz*-féle bizottság jelentése alapján a számadásokat teljesen rendbenlevőknek találta.

Az 1920. november 5-iki ülésen gr. *Teleki* Pál miniszterelnök bejelentette, hogy *Simonyi-Semadam* pártközi bizottságot kért fel a számadások vizsgálatára, ennek tagjai br. *Szterényi* József, *Gaál* Gaston, *Vass* József, *Sándor* Pál, *fiornyánszky* Zoltán és *Hegyeshalmy* Lajos voltak. Ennek a bizottságnak a jelentését beterjeszti a nemzetgyűlésnek, a pénzkezelésre vonatkozó egyes részletek kivizsgálását pedig egy miniszterközi adminisztratív bizottságra bízta.

Az 1921. június 1-i ülésen *Bethlen* István gróf miniszterelnök bejelentette, hogy a bécsi bankgassei pénzek kezelését egy annakidején Korányi pénzügyminiszter által kiküldött bizottság is felülvizsgálta, amelynek Sztérenyi volt az elnöke. De a Bethlen-kormány ennek a bizottságnak a jelentését áttette a legfőbb számszékhez, amely alkotmányunk szerint elsősorban illetékes a számadások felülvizsgálatára.

Végre a legfőbb állami számvevőszer jelentése a nemzetgyűlés 1925. május 5-iki ülése elé került, amelyen azt *Nánácssy* Andor előadó így ismertette:

„Az ú. n. tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosa 1919. április havában az Osztrák-Magyar Bank budapesti főintézetétől 220 millió koronát utalt ki a wieni követségi gazdasági meghatalmazott kezeihez. A kiutalt összegből 20 millió koronát Lengyel Gyula, a Jegybank budapesti főintézetének akkori ú. n. kormányzója magánál visszatartott. Az említett gazdasági meghatalmazott a felvett 200 millió koronából 2,030.400 K-t egy budapesti papírvásárlási számla kiegyenlítésére fizetett, 57,900.000 koronát a wieni követségnek létesített „Külkereskedelmi alap”, 1,000.000 koronát pedig ugyancsak ezen követség „Rendelkezési alap”-ja céljaira fordított. A kiutalt és átvett 220 millió korona könyv szerinti maradványa tehát 139,069,600 koronát tett ki s ezzel szemben a wieni magyar ellenforradalmi csoportok a wieni követség ellen 1919. május 2-ikán intézett akciójuk alkalmával 135 millió koronát, 100.000 sv. frankot és 333.000 francia frankot vettek hatalmukba.

A magyar ellenforradalmi csoportoknak így hatalmukba vett értékekből a wieni államrendőrség 69,420.000 K-í lefoglalt, amelyből 69,390.000 K-t az 1920. évben a magyar kincstárnak visszatérített, a fennmaradó 30.000 K megtérítését kilátásba helyezte.* Ezek szerint a wieni magyar ellenforradalmi csoportok elszámolásának tárgyát 65,580.000 K, 100.000 sv. fr és 333.000 fr. fr. képezi.

A wieni magyar ellenforradalmi csoportok elszámolási ügyét éveken keresztül pártpolitikai agitációra használták fel, épen ezért ezeknek a számadásoknak megvizsgálásával, a fel-

* Valójában a visszatérített összeg csak 5930.000 K volt. (Lásd számszéki 1924. évi jelentés 22. 1.)

korbácsolt közhangulat megnyugtatója érdekében, közvetlenül a pártpolitikától távolálló m. kir. legfőbb állami számvevőszék bízott meg. A számvevőszék ennek a megbízásának a legnagyobb körültekintéssel tett eleget, a számadásokat tökéletes részletességgel és pontossággal vizsgálta meg s erre vonatkozó jelentését betérjesztette.

A zárszámadásvizsgáló bizottság a m. kir. legfőbb állami számvevőszék jelentése alapján megállapítja: jóllehet a wieni magyar ellenforradalmi csoportoknak nem volt megadva a módja annak, hogy az akkor adott helyzetben a vonatkozó összegeket szabályszerűen kezelhették volna, mégis a csoportok készek voltak és kötelességüknek tartották azt, hogy elszámoljanak, nyilvánvaló, hogy a hatalmukba vett, különben a tanácsköztársaság céljaira szánt összeget hazafias célra, az alkotmányosság helyreállítására fordították, ennél fogva javasolja a t. Nemzetgyűlésnek, hogy a wieni magyar ellenforradalmi csoportok számadásait tudomásul venni méltóztassék.”

Látjuk, hogy a számvevőszék megállapításai egyes részekben eltérnek a Gratz-féle könyv előadásától. Mindkét forrás egybevetése alapján azonban a tényállás annyi pontossággal, amennyit az akkori viharos, zavaros idők lehetővé tesznek, rekonstruálható.

Még csak azt akarjuk megemlíteni, hogy a szegedi kormány a Bécsből átutalt 2,137.000 koronával egyáltalán nem tekintette a maga részéről az ügyet elintézettnek. A július 6-iki minisztertanácson Belitska hadügyminiszter előterjesztése alapján a következő határozatot hozták: „A minisztertanácsnak tudomása van arról, hogy a bolsevik magyar kormány bécsi követségén tartott házkutatás alkalmából birtokba vett értékeknek mintegy fele Szmrecsányi György úr volt kormánybiztos és társainál van elhelyezve. Minthogy ezek az értékek közpénzt képeznek, amelyre a Magyarország felszabadítását célzó kormánynak feltétlen szüksége van, felkéri nevezett urat, hogy az általuk irányított mozgalom céljaira szükséges, de 10 milliót semmiesetre túl nem haladható összeg visszatartása után fennmaradó értékeket a magyar nemzeti kormánynak, illetőleg megbízottainak haladéktalanul kiszolgáltatni szíveskedjenek.”

Hogy miért juttatott az ú. n. bankgassei milliókból a bécsi Comité ily aránylag csekély összeget a szegedi kormánynak, azt némiképen megmagyarázta gr. *Teleki Pál*, amikor Szegedre érkezett. Elmondotta, hogy május végén Bécsbe jött Troismons francia kapitány, aki azt közölte, hogy a magyar politikusok mindnyájan azonnal menjenek Szegedre, mert onnan fog a szovjetkormány elleni akció megindulni.

A politikusoknak azonban nem volt nagy kedvük Szegedre jönni és itt kvázi francia gyámság alá helyezkedni. Végre is a maguk köréből Telekit jelölték ki arra, hogy Szegeden a Comité-t képviselje. Teleki kérte Troismonst, utazzanak június 1-én, mert azt remélte, hogy addig a szegedi kormány céljaira össze tud a bankgassei pénzekből, amelyek különböző helyeken voltak eldugdosva, 12—15 milliót gyűjteni. Bécsben ebből a pénzből csak 4 milliónál valamivel több volt, *úgy*, hogy ebből Teleki csak hármat kaphatott volna. Troismons azonban ragaszkodott az azonnali elutazáshoz, mert pár nap múlva — mondta — már Kecskeméten lesz a francia hadsereg, élén a magyar csapatokkal. Erre természetesen Teleki rögtön indult, mert Troismons minden szavából azt a benyomást merítette, hogy már csak két hétről van szó, erre a rövidebb időre pedig a kevesebb pénz is elegendő.

'Mint hogy ez nem következett be, a Bécsből hozott pénz teljesen elégtelen volt a hadseregépítés céljára.

Berzsenyi p. ü. igazgató július 14-ikén a pénzügyi helyzetről a következő jelentést terjesztette Ábrahám miniszterelnök elé:

„*Fedezet van*

A	szegedi	állampénztárnál	(adóhivatal)	pénz-
	ügyminiszteri	letétben	— — — —	K 665.000.—
A	pénzügyminisztérium	mellett	működő	köz-
	ponti állampénztárnál	— — — —	„	121.000.—

Összesen: K 786.000.—

* Lásd *Kelemen* id. im. 234. 1.

Szükséglet július hóra:

1. Katonaságnak fizetésre és élelemre — —	K	2,300.000.—
2. Katonaságnak felszerelésekre a	kért	K
3,000.000.— kiegészítésére — — — —	„	2,000.000.—
3. Állampénztárnak folyó kiadásokra — —	„	1,000.000.—
4. Csendőrség ruhabeszerzési segélyre —	„	658.000.—
5. Határrendőrség ruhabeszerzési segélyre —	„	145.000.—
6. Algyő községnek hadiözvegyek, árvák és rokkantak hadisegélye — — — —	„	12.000.—
7. Dorozsma községnek m. f. — — — —	„	30.000.—
8. Dohánygyári munkások fizetése július 19-től július 26-ikáig — — — —	„	130.000.—
9. Kereskedelmi minisztérium belkiadásaira	„	23.000.—
10. Miniszterelnökség m. f. — — — —	„	25.500.—
11. Külügyminisztérium m. f. — — — —	„	116.000.—
12. Előre nem látható kiadásokra — — — —	„	200.000.—
	Összesen: K	6,636.500.—
Levonva a fedezet — — — — —	„	786.000.—
	Fedezetlen hiány: K	5,850.500.-
Miniszterelnökségnél levő fedezet — — —	„	2,500.000.-
	<i>Marad hiány: K</i>	<i>3.350.500.-</i>

mely összegnek fedezéséről gondoskodni kellene.”

A július 16-iki minisztertanácson P. *Ábrahám* Dezső miniszterelnök — aki ideiglenesen a pénzügyminisztériumot is vezette — ezen az alapon előterjesztést tett a minisztertanácsnak a pénzügyi helyzetről. Eszerint az előterjesztés szerint július hónapra 6,636.500 K a szükséglet, ennek kielégítésére pedig összesen 3,286.000 K áll rendelkezésre. De azt is jelentette, hogy a hadügyi tárca költségvetése augusztus hónapra 30 millió. A július 8-iki minisztertanácson Belitska hadügyminiszter bejelentette, hogy a július 20-iki zsoldfizetésre 1 millió korona szükséges és ebből csak 250.000 K áll rendelkezésre.

Ez volt az állampénzügyi helyzet akkor, amikor a kormány sürgős feladata az volt, hogy igyekezzenek a hadsereg augusztus 1-én esedékes mintegy 10 milliányi pénzszükségle-

tének, későbbre pedig a hadsereg előnyomulásával járó fokozott pénzsükségletnek kielégítéséről gondoskodni. Előző fejezetünkben jeleztük, hogy a szegedi vagyonosabb polgárok váltóaláírásai segítségével szerzendő hitel terve nem volt megvalósítható. A rögtöni szükséglet sürgős kielégítésére nem maradt tehát más forrás, mint a fehérhátú bankjegyeknek kékpénzre való kicserélése, amely éppen folyamatban volt. A Károlyi-kormány pénzügyminiszterének kíséretében a becserélés céljából július 5-ikén Bécsbe utazott szegedi bankigazgatóknak visszaérkezése már esedékes volt. Bizalmas tájékozódás útján sikerült megtudni, hogy körülbelül 40 millió korona fehérhátú pénzt vittek fel becserélni. Világos volt, hogy az idő sürgető rövidsége folytán nem állt fenn más pénzszerzési lehetőség, mint ennek a pénznek 25%-át az állam szükségleteire igénybevenni.

A tervet persze titokban kellett tartani, hogy befejezett tényt lehessen teremteni, mielőtt a bankok a pénzjegycserét — amelyet a közönség már epedve várt — foganatba veszik. A bankigazgatók küldöttsége július 26-ikán érkezett vissza Szegedre a kékpénzzel. Másnap — szerencsére ez vasárnap volt — Éber Antal előterjesztésére a miniszterelnök a következő rendeletet bocsátotta ki:

„A magyar miniszterelnök 17511919. M. E. sz. rendelete az ú. n. fehérhátú bankjegyek becserélésének foganatosítása tárgyában.

A szegedi pénzügyintézetekhez és bankcégekhez becserélés céljából átadott ú. n. fehérhátú bankjegyek becserélése megtörténvén, a magyar kormány a becserélés foganatosításának módozatai tekintetében a következőket rendeli:

1. Azok, akik a fehérhátú bankjegyeket becserélés céljából a szegedi pénzügyintézeteknek, illetve bankcégeknek átadták, az átadáskor nyert ebbeli elismervények visszaszolgáltatása ellenében 1919. július 27-től kezdődőleg a becserélt összegek 75%-át ú. n. kékpénzben az illető pénzügyintézetknél illetve bankcégnél felvehetik.

2. A fennmaradó 25 % tekintetében a becserélő fél az illető pénzügyintézettől, illetve bankcégtől a 75% kifizetésével egyidejűleg oly elismervényt nyer, amelyben a pénzügyintézet, illetőleg

bankcég kötelezettséget vállal a fennmaradó 25%-nak 1919. szeptember 1-én készpénzben eszközöndő kifizetésére.

3. A becserélést eszközöző pénzüzetek, illetve bankcégek feljogosítanak, hogy a bankjegycsere körül felmerült költségeik fedezésére és jutalék címén együttesen a becserélt összeg 1%-át a szeptember 1-én kifizetésre kerülő részösszegekből levonásba hozhassák.

Kelt Szeged, 1919. július 27.

P. Ábrahám Dezső s. k.
miniszterelnök.”

Nagy súlyt helyezett azonban a kormány arra, hogy a szegedi közönség, amelynek pénzjegyeiből ezt a 25%-ot levonták, ne érezze úgy, mintha egyedül csak készpénzre kivetett, tehát igazságtalanul egyoldalú, vagy olyan kényszerkölcsönről lenne szó, amelynek visszafizetésére vonatkozólag vállalt kötelezettség nem volna teljesen komoly. Ezért lekötötték azt a szavatosságot, amelyet Szeged város — mint fent láttuk — hazafias áldozatkészséggel felajánlott 10 millió korona erejéig a kormány részére. A szegedi bankok vezetői kezdetben nem nagy lelkesedéssel fogadták ennek a pénzműveletnek a hírét, később azonban belátták, hogy az nélkülözhetetlen és közérdekű, úgy, hogy semmi nehézséget sem támasztottak.

Így azután július 31-ikén a kölcsönügylet szabályszerűen Analizálható volt. A kölcsönről a bankok két okmányt kaptak. A kormány adóssági kötelezvényét és Szeged város kezességi nyilatkozatát. Ezek az okmányok így szóltak:

Adóssági kötelezvény.

I. P. Ábrahám Dezső miniszterelnök, mint a magyar nemzeti kormánynak az idefűzött minisztertanácsi jegyzőkönyvből 100/1919. M. E. sz. alatt kiadott kivonattal igazolt meghatalmazottja ezennel elismeri, hogy a Szeged-csongrádi takarékpénztár, a Szegedi kereskedelmi és iparbank, a Szegedi általános hitelbank, a Szegedi kézművesbank, a Szegedi bankegyesület részvénytársaságok, May R. Miksa cég és Ney Ernő cégből alakult alkalmi egyesülés összesen 10,000.000 K kölcsönt nyújt a magyar államnak.

II. P. Ábrahám Dezső miniszterelnök a magyar állam nevében arra kötelezi magát, hogy a felvett kölcsönösszeget ezen összeg után számítandó 1 % folyósítási díjat fentnevezett cégeknek 1919. szeptember i-én a Szeged-csongrádi takarékpénztárból visszafizetni fogja.

III. A kölcsönösszeg és járulékainak biztosítására a magyar nemzeti kormány leköti az állam összes ingó és ingatlan vagyonát és ezen utóbbinak keretében a szegedi telekkönyvi hatóság területén levő ingatlanait és jelzáloggal biztosított jogait és követeléseit.

Kelt Szeged, 1919. július 31.

P. Ábrahám Dezső s. k.

KEZESSÉGI NYILATKOZAT.

Szeged város közönségének képviselőjében Szeged város tanácsa az idefűzött 20818/1919. tan. sz. határozata értelmében a magyar állam által fenti adóssági kötelezvényben megnevezett cégekből alakult alkalmi egyesülettől felvett 10,000.000 K kölcsöntőke és járulékai erejéig a készfizetői kezességet és egyetemleges fizetési kötelezettséget elvállalja stb.

Kelt Szeged, 1919. július 31.

Szeged város közönsége képviselőjében:

Dr. Somogyi Szilveszter s. k. polgármester

Dr. Turóczy Mihály s. k. főügyész.

A kölcsön eredményének felhasználásáról a minisztertanács július 28-ikán tartott ülésén határozott. A minisztertanácsi jegyzőkönyv idevágó része így szól:

„Éber Antal dr. javaslatot tesz a kormány által felvett 10 millió koronás kölcsön mikénti felosztása tárgyában. A minisztertanács a kormány által felvett 10 millió koronás kölcsönt a javaslatnak megfelelőleg a következőképen osztja fel: Belügyi tárca 1,500.000 K, Hadügyi tárca 7,000.000 K, Magyar folyam- és tengerhajózási r. t. 100.000 K, Kereskedelmi tárca 1,087.500 K. A fennmaradó összeg miniszterelnöki letétként lesz a felmerülő szükségletek kielégítésére fordítandó.”

A 10 milliós tranzakcióból, amelynek révén nettó 9 ½ millió folyt be (nyilván azért csak ennyi, mert a pénzbecserélési műveletben közpénz is vett részt, ebből pedig semmit sem lehetett levonni), — sem a szegedi közönségnek, sem Szeged városának nem lett kára.

A bolsevizmus letörése után Budapesten alakult magyar kormány pénzügyminisztere, bánó Korányi Frigyes 1919. november 6-ikán 63178/1919. számú leirattal értesítette Szeged város közönségét, hogy a minisztertanács felhatalmazása alapján a 10 millió korona kölcsönt 1 % jutalékkal, egyébként kamatmentesen visszafizeti; a visszafizetés meg is történt, érdekes megemlíteni, hogy a város közgyűlése csak 1920. június 23-ikán vette utólag tudomásul a tanács kezességet vállaló határozatát.

A kormány különleges bevételei közé tartozott 450.000 K, amely póstabélyegek lebélyegzéséből folyt be. A szegedi kormány ugyanis a bélyegeket „Nemzeti kormány 1919' jelzéssel átbélyegeztette és ezeket a bélyegeket árverés útján eladta 450.000 K-ért, felerészben a „Tevéi” nevű fiatalsági egyesületnek,* felerészben Gábor Ferenc aradi lakosnak. Ezt az összeget a kormány a szegedi póstaalkalmazottak illetményeire fordította, úgy, hogy a kormány különleges céljaira ebből az összegből nem jutott.

Különleges bevételek származtak még a feleslegessé vált leltári és berendezési tárgyak eladásából is. Már a Károlyi-kormányt megelőző szegedi Antibolsevista Comité is gondolt erre a lehetőségre. A többször említett memorandumban, amelyet Charpy tábornokhoz intéztek, az ily eladható tárgyak értékét 2 millió koronára becsülték. Ezt a lehetőséget később az Ábrahám-kormány valósította meg.

A július 19-iki minisztertanácson Ábrahám miniszterelnök bejelentette, hogy értékesíthető 4000 köbméter faanyag, amely az újszegedi utász-gyakorlótéren van. Ezt Betrix ezredes városparancsnok a magyar hadseregnek engedte át és Belitska hadügyminiszter már tárgyalásokba is bocsátkozott a francia parancsnoksággal erről a kérdéstről. A július 21-iki miniszter-

* Lásd *Kelemen* id. munka 283. 1.

tanácson a miniszterelnök előadta, hogy a katonai kincstár tulajdonában a repülőtereken és egyéb különböző helyeken, javítóműhelyekben, zsákokban és más felszerelési tárgyakban olyan értékek vannak, amelyek darusításából tetemes összegek lennének bevehetők. A hadügyminiszter ellenezte ezeknek a katonai kincstári tárgyaknak az eladását, mert később, ha szükség lesz ezekre, drágán kell majd azokat újból megszerezni. Sem a repülőgép műhely tárgyai — mondotta — sem az esetleges hídfaanyagok nem értékesíthetők, mert szükség van rájuk. Végül is a hadügyminiszter azt az utasítást kapta, hogy egy katonai bizottság a pénzügyminiszter kiküldöttjének bevonásával leltározassa a *felesleges* és *romlandó* tárgyakat és ezeket értékesítsék. A július 26-iki minisztertanácson pedig a külügyminiszter jelentette, hogy a tiszai magyar állami kotrások vezetőségének van négy régi hajója, amelyek mintegy 80.000 koronáért értékesíthetők lennének. Ezek eladására a minisztertanács felhatalmazást adott.

Mindezekből az eladásokból a kormánynak *2,143.197 k 08 f* rendkívüli bevétele származott. A legfőbb állami számvevőszék 1923. évi „kimutatás”-ában ezt a bevételt mint „hasznavehetetlen ruházati, felszerelési, fegyverzeti stb. cikkek eladásából” származót számolta el.*

Valamennyire problematikus bevételi tétel az a *2,000.000 korona*, amely Berzsenyi Béla h. pénzügyigazgatónak a budapesti pénzügyminisztériumhoz 8412/P.M. 1919. sz. alatt intézett jelentésében** mint „a székely nemzeti tanácstól kölcsönvett segélypénzekből körülbelül” van megjelölve. A legfőbb állami számszék 1923. és 1924. évben kiadott kimutatásaiban és jelentéseiben ez a bevételi tétel nem szerepel. Tény az, hogy Fnedrich István, mint a Károlyi Mihály kormány hadügyi államtitkára a székely hadosztálynak 30 millió koronát utalt ki és ennek a pénznek valamely maradványa Szegedre is elkerült. Szegeden ez a pénz azonban nem jutott az állampénztárba, hanem azt egy propaganda-bizottság kezelte bizonyos autonóm jogokkal. Az Ábrahám kormány július 28-iki minisz-

* Lásd id. kimutatás 45. 1.

** Lásd *Kelemen* id. munka 504. 1.

tertanácsán foglalkozott ezzel a székely alapból rendelkezésre álló pénzzel. A minisztertanács megállapította, hogy a propaganda-bizottság rendelkezésére álló pénzkészlet legalábbis tekintélyes részében nélkülözhető a bizottság által szem előtt tartott célok szempontjából. Ezért megbízta a hadügyminisztert és a külügyminisztert, „hogy a propaganda-bizottság elnökével oly irányban tárgyaljanak, miszerint a bizottság rendelkezésére álló készpénzkészleteknek 500.000 koronát meghaladó része az előterjesztésben foglalt célra és módon igénybevehető legyen.” Tekintettel erre a határozatra és a Berzsényi-féle jelentésre el lehet fogadnunk, hogy ezen a címen a szegedi Ábrahám-kormányának volt 2.000.000 K rendkívüli bevétele.

Különös bevételnek lehet még tekinteni azt a *100.000 koronát*, amelyet Patzauer Miksa szegedi lakos fizetett be abból az alkalomból „önkéntes adomány” címén, hogy báró Solyomossy Lajos pénzügyminiszter élesztőt is készítő ipari szeszgyár felállítására adott neki engedélyt.

Ellenben — a legfőbb állami számvevőszék megállapítása szerint — nem mutathatók ki a szegedi kormányok önálló bevételeiként azok a bevételi tételek, amelyek a budapesti akkori „hadügyminisztérium”-tól és a hadsereg egyes számadó tesztitől történt átutalásokból eredtek. Nevezetesen 1919. május havában a szerbiai munkáskülönítmény gazdasági hivatala 700.000 koronát, a katonai élelmezési raktár 150.000 koronát utalt át a katonai körlet pénztárába, a budapesti hadügyminisztérium pedig 1919. augusztus 19-ikén (tehát az Ábrahám-kormány működésének beszüntetése után) a magyar nemzeti hadsereg szükségleteinek fedezésére 10 millió koronát utalt át a fővezérség részére. Ebből az augusztus hónapban esedékes kiadásokra 5 milliót vettek igénybe.

Megemlítendő azonban a szegedi kormányok különleges bevételeként az az *53.291 k 70 f*, amelyet a szegedi állampénztár pénz-felülbélyegzési díj fejében vett be.

Végül beszámolunk az állami pénzügyek két oly mozzanatáról, amelyek a szegedi kormányok számadásaira ugyan nem gyakoroltak befolyást, azonban a szegedi kormányok finansziális ügyvitelével szoros összefüggésben voltak. Az egyik az, hogy a budapesti bolsevik kormány — nyilván azért, hogy

a Szegeden levő államvasúti munkásságnak kedvében járjon — leküldött 10 millió koronát azzal a rendeltetéssel, hogy abból a vasutasok kapják meg fizetésüket. A franciák ezt a pénzt lefoglalták és erről a Károlyi-kormányt értesítették. A kormány Varjasy kereskedelmi miniszter indítványára úgy határozott, hogy a leküldött pénz „a vasutasok kiadására használtassék fel s a kormány magának csak az ellenőrzés jogát tartsa fenn.” Ebből a fogalmazásból kitűnik, hogy a pénz közvetlenül a vasutasokhoz érkeztetett és így nem ment át a szegedi adóhivatal, illetve állampénztár elszámolásain. Ez a 10 millió újból szóba került az Ábrahám-kormány július 18-iki minisztertanácsán. A minisztertanács jegyzőkönyv szerint „a francia parancsnokság kb. 10 millió koronát foglalt le, mely összeget Budapestről a vasúti munkásság részére küldöttek le. A francia parancsnokság ez összeget a kereskedelemügyi miniszternek adta át azzal, hogy a MÁV alkalmazottak fizetésére fordítandó. Ezen összegből azonban 4,492.901 korona szovjetpénz volt, míg a többi kékpénzre való becserélés végett Bécsbe küldöttek fel.” Úgy látszik, hogy a hosszas becserélési eljárás folytán a vasutasok türelmetlenekké váltak, ezért azt a kérelmet intézték a kormányhoz, hogy előlegezze a júliusi fizetéshez szükséges pénzösszeget. A kereskedelmi miniszter jelentette, hogy a vasutasok augusztusi fizetésénél 16,380.749 K fedezetlen hiány mutatkozik, míg a bevétel az üzem korlátozottsága folytán csak 800.000 korona. Ábrahám miniszterelnök véleménye alapján a kormány úgy határozott, hogy a vasutasoknak csak annyit előlegezhetne, amennyi a 10 millióból kékpénzre beváltható, de ezzel a kérdéssel érdemileg csak akkor lehet foglalkozni, ha lesz kellő fedezet.

Azt a feltevést, hogy ez a 10 millió, illetve annak kékpénzre becserélt része közvetlenül juthatott az államvasúti személyzet kezeihez, alátámasztja, hogy a számvevőszék 1923. évi jelentése, amely mindkét szegedi kormány május-augusztusi ügyvitelére kiterjed, az államvasutak összes személyi járandóságai címén csak 9,433.245 k 23 f-t számol el, amely összeg távolról sem fedezhette az összes személyi kiadásokat.

A másik pénzügyi jelentőségű mozzanat, amely azonban nem érintette a szegedi kormányok számadásait, a következő:

Gróf Károlyi Gyula kormánya a kolozsvári pénzüzetek egy csoportjával szemben garanciát vállalt 2 millió korona kölcsönért, amelyet ezek az intézetek erdélyi köztisztviselőknek a román uralom folytán elmaradt fizetésük pótlására készültek nyújtani. Mikor azonban a Károlyi-kormány lemondott, a kolozsvári pénzüzetek a kölcsönnek — amely még csak részben volt kiadva — további folyósítását beszüntették, illetve az Ábrahám-kormánytól az elődje által vállalt garancia megújítását kérték. A július 14-iki minisztertanács ezt az ügyet tárgyalás alá vette és elhatározta, hogy a kormány továbbra is vállalja a garanciát, majd pedig a július 16-iki minisztertanács Ábrahám miniszterelnök indítványára, gróf Teleki Pál külügyminiszter hozzászólása után, elhatározta, hogy az erdélyi tisztviselők segélyezésére kiállít egy 2 millió koronáról szóló kötelezvényt oly értelemben, hogy a kölcsön visszafizetéséről, mihelyt az ország pénzügyei feletti imperiumot átveszi, gondoskodni fog. A szegedi kormány likvidációjáig ebből kifolyólag fizetés nem történt.

Végül ismertetni kívánjuk azt a pénzügyi tervet, amely a pillanatnyi pénzüszükségleteken túlmenőleg lett volna hivatva a vörös Budapest elleni katonai előnyomulás tetemes költségeit fedezni. Fent már kifejtettük, hogy oly méretű bel- vagy külföldi kölcsön megszerzésére, amint az a kitűzött célhoz képest szükséges volt, gondolni sem lehetett. Ezt *Éber* Antal az első minisztertanácson, amelyen résztvett, kifejtette, egyúttal előadta a végleges megoldásra a következő tervet:

Fel kell tární a francia sereg magyarországi főparancsnoka előtt, hogy az ellenforradalmi kormány a vörösök elleni akcióját, — amelyet a parancsnokság nyilván szívesen látott volna — csakis nagyobb pénzösszeg birtokában indíthatja meg. Ezt a pénzösszeget nem kérik az antanttól, amely ismételen kijelentette, hogy pénzt nem bocsáthat az ellenforradalmi kormány rendelkezésére. Ehelyett azt kérik, utasítsa az antant legfőbb tanácsa a bécsi francia követet annak a kijelentésnek megtételére az Osztrák-magyar bankkal szemben, hogy a bank likvidációja során — amely a monarkia szétesése folytán elkerülhetetlen — a szegedi kormánynak nyújtandó kölcsönöket ugyanoly módon fogja kezelni, mint az Osztrák-

magyar bank által a monarchia szétesése óta az egyes szukcessziós országoknak (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia) nyújtott tetemes kölcsönöket. Ez a nyilatkozat nem jelentette volna az antant államok saját fizetési kötelezettségét és mégis átsegítette volna a szegedi kormányt a holt ponton.

Ennek a kezdeményezésnek az időpontjában az Osztrák-magyar bank likvidációjával már mint befejezett ténnyel lehetett számolni. Világos lehetett az is, hogy a likvidáció nem mehet másként végbe, mint úgy, hogy az egyes szukcessziós országok bevonják a területükön forgó bankjegyeket, illetve becserélik azokat az új önálló nemzeti jegyintézetek jegyeire. A régi, beváltott bankjegyeket pedig beszolgáltatják az Osztrák-magyar banknál fennálló államadósságok törlesztésére.

Valójában az Osztrák-magyar bank felszámolását először az 1919. szeptember 10-ikén megkötött Saint-Germain-i béke mondta ki azzal, hogy a felszámolás jogilag másnap kezdődik. Noha a trianoni szerződés jóval később jött létre, ez is 1919. szeptember 11-ikére visszaható erővel tette kötelezővé az Osztrák-magyar bank likvidációját.

Ezen a „Stichtag”-on az Osztrák-magyar banknak 45.7 milliárd korona bankjegye volt forgalomban. A bank vezetősége azonban jogorvoslati és magyarázó taktikával húzta a valóságos likvidációt, úgy, hogy a három felszámoló (egy olasz, egy román, egy amerikai) csak 1920. szeptember 1-én foglalhatták el helyeiket. Az Osztrák-magyar bank azonban — annak ellenére, hogy a szukcessziós országokban már végbement a lebélyegzés — még 1920. október 1-ig bocsátott ki bankjegyeket, úgy, hogy a likvidáció valóságos foganatosításakor az 1919. szeptember 11-en létezett 45.7 milliárdon felül újabban kibocsátott 5.1 milliárd, vagyis összesen 50.8 milliárd bankjegy volt forgalomban. Ennek a bankjegyforgalomnak ellentétéképen az Osztrák-magyar banknak követelése Ausztriával és Magyarországgal szemben 49.4 milliárd összegben állott fenn. Nagyban és egészben tehát a beszolgáltatott bankjegyekkel kiegyenlítést nyert a monarchia két államának a Jegybankkal szemben fennállott minden tartozása.

A végszó az 1922. március 14-i „Protocole Générale”-ban foglaltatik. Ebben a győztes szukcessziós államok hozzájárul-

tak ahhoz, hogy a felszámolók a bankjegyek beszolgáltatása folytán felmentsék Ausztriát és Magyarországot minden kötelezettség alól, amely *a régi és jelenlegi kormányokat* a felszámolási tömeggel szemben terheli. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy a magyar kormánynak külön köteleznie kellett magát arra, hogy a magyar ú. n. tanácsköztársasági kormány által az Osztrák-magyar bankkal szemben vállalt, nem kevesebb, mint 5.7 milliárd korona adósságot is átvállalja (ez benne van a fentemlített 50.8 milliárdban), akkor alig lehet kétséges, hogy ugyanez lehetett volna a sorsa a szegedi kormánynak előlegezett összegeknek is, anélkül, hogy ebből a likvidáló Jegybanknak bármiféle kára is származott volna.*

A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárult és küldte Ábrahám miniszterelnököt, Teleki Pál gróf külügyminisztert, Varjasy kereskedelmi minisztert és Éber Antalt Nagykikindára, hogy ott a tervet De Lobit tábornoknak, a magyarországi francia hadsereg főparancsnokának adják elő. A tábornok a tervet — amelyet Teleki kitűnő megokolással adott elő — helyeselte és vezérkari főnökével, Dosse ezredessel azonnal elküldte táviratilag a versailles-i legfelső haditanácsnak a szegedi kormány kezdeményezését. A minisztertanács a Bécsben a francia követtel, illetve az Osztrák-magyar bankkal szükséges tárgyalások lefolytatására Éber Antalt a *Bethlen* István grófhhoz intézett következő levéllel küldte ki:**

„Nagyméltóságú gróf Bethlen István Urna k, Bécs. Értesítem Nagyméltóságodat, hogy Éber Antal p.ü. tanácsos úr Bécsbe utazik; egyelőre ő is és a kormány is úgy találta jónak, hogy a Bécsben folytatandó tárgyalásokat mint magánszemély vigye, Így könnyebben fog a bécsi bankvilággal, jóismerőseivel, érintkezhetni. A feladat egyelőre 30—40 millió korona, későbbi időben kb. 500 millió korona kölcsön megszerzése. Ez ügyben a francia katonai parancsnok a bécsi követnél is el fog járni. Részletekről kérésemre Éber Antal deznált pénzügyminiszter maga fogja Nagyméltóságodat informálni.

* A fenti adatok Zeuceanu A.: „La liquidation de la Banque d'Autriche-Hongrie” c. Bécsben 1924-ben megjelent művéből, amely 750 oldalon ismerteti az Osztrák-magyar bank felszámolásának történetét.

** Lásd *Kelemen* id. munka 412. 1.

Felkérem Nagyméltóságodat, hogy Éber Antal urat kalauzolni és mindenben segíteni, de különösen az angol missziónál támogatni méltóztassék. Szeged, 1919. július 28. Teleki s. k. külügyminiszter.”

Néhány nap múlva a budapesti szovjetkormány megbukott és így a tervbevett bécsi tárgyalások lefolytatása is elmaradt.

Négy hónap pénzügyi mérlege.

Az első ellenforradalmi „Magyar nemzeti kormány” — mint a „Bevezetésiben láttuk — Aradon 1919. május 5-ikén alakult. Ezt Szegeden 1919. május 31-ikén újjászervezték és ebben az alakjában július 12-ikéig működött, amely napon új kormány alakult. Ennek működése augusztus 12-ikéig tartott. Az ú. n. szegedi kormányok (ebben a gyűjtő elnevezésben benne foglaltatik az első szegedi kormány aradi időszaka is) működési tartama tehát együttesen 100 nap.

A m. kir. legfőbb állami számvevőszék azonban a két nemzeti kormány kiadásairól és bevételeiről 1923-ban a nemzetgyűlés elé terjesztett „kimutatásá”-ban* nem tudta a szegedi hadügyminisztérium kiadásait napok szerint széjjelbontani. Ennek az a következménye, hogy a kimutatásba befoglalta a hadügyminiszteri tárcánál a szegedi és szegedkörnyeki alakulatoknak május 1-étől augusztus 31-ikéig felmerült összes kiadásait és bevételeit. Ezek közül csak a kifejezetten kommunista jellegű kiadásokat mutatták ki az ú. n. tanácsköztársaság kiadásaiként. *A szegedi kormányok kiadásainak mintegy kétharmadát a hadügyi kiadások tették.* Ha tehát ebben a kimutatásban ennek a fő-kiadási csoportnak kiadásait teljes 4 hónapra, vagyis a valóságnál 20%-kal hosszabb időtartamra számítjuk, úgy ez annyit jelent, hogy *a szegedi kormányok összkiadásai 10—15%-kal nagyobbak jelentkeznek.*

A számvevőszék kimutatása szerint a szegedi kormányok

* Lásd „Kimutatás az Aradon, majd Szegeden működött magyar nemzeti kormányoknak az 1919. május-augusztus havában utalványozott kiadásairól és előírt bevételeiről. Budapest, 1923. március 3. 236/eln. 1923. szám” majd az ehhez készült póttjelentést 1174/eln. 1924. szám alatt.

összkiadása 39,223.453 k 97 f, vagyis a fent előadott átszámítási kulcs szerint kereken 6 és fél millió pengő volt.

A 39,223.453 k 97 f kiadással szemben a „kimutatás” Összesen 4,434.019 k 91 f kiadást számol, el, ezek szerint a szegedi kormányoknak kiadásai 34,789.434 k 06 f-rel haladták meg bevételeit.

Ez a számadás azonban így nem nyújt használható képet. A forradalmi idők nem kedveztek pontos és világos számvitelnek. Összekavarodtak az ú. n. szovjetköztársaság és a szegedi kormányok pénzügyi számadatai. Másrészt a szegedi kormányok — tisztán államszámviteli szempontból — külön „Központi magyar állampénztárát létesítettek, amelynek rendeltetése az lett volna, hogy mintegy házipénztára legyen a kormánynak. Nyilván az volt az elgondolás, hogy a kormánynak azok a kiadásai, amelyek az ellenforradalmi jelleggel együttjárnak, ezen a pénztáron keresztül folyjanak, míg azok a rendes bevételek és kiadások, amelyek normális időkben is az adóhivatali állampénztáron mentek át, továbbra is ott nyerjenek elszámolást. Csakhogy ily éles választóvonalat nem lehetett húzni, még kevésbé lehetett azt a gyakorlatban betartani, úgy, hogy az állampénztárnak ez az inkább képletes bifurkációja zavarra és az elszámolások elhomályosítására vezetett.

Azok a zárszámadások, amelyekből a számvevőszék „kimutatás”-át összeállította, a következő elvek szerint készültek:

a) Azoknak a tárcáknak, amelyek mint újak szerepeltek, tehát a hadügynek, külügynek, népjólétinek és közéletmezésinek, összes kiadásai és bevételei számoltattak el.

b) A többi tárca, tehát miniszterelnökség, belügy, pénzügy, kereskedelem (kivéve a közüzemek), földművelésügy, kultusz és igazságügy kiadásai és bevételei között nem szerepelnek azok, amelyek előző kormányok intézkedései vagy a rendes igazgatás keretében merültek fel. Tehát nem szerepelnek pl. a rendes adóbevételek a pénzügynél, nem szerepelnek a csendőrség kiadásai a belügynél.

c) A közüzemeknél szerepelnek a posta, távírda és távbeszélő, valamint a MÁV összes kiadásai, amelyek a szegedi kormányok területén merültek fel, míg ellenben nem szerepelnek

ezeknek az üzemeknek a bevételei, mert ezek a tanácsköztársaságnál számoltattak el.

A „kimutatás”-ban elszámolt kiadások a következők:

<i>Miniszterelnökség</i>	— — — — —	K	370.575.64
(ebben foglaltatnak, mint különleges tételek:			
menekült közalkalmazottak rendkívüli se-	— — — — —	K	13.800.—
gélye			
a székely nemzeti tanácsnak menekült köz-		K	50.000.—
alkalmazottak segélyezésére			
a propagandabizottság kiadásaira			
		K	104.119J63)
<i>Belügyminisztérium</i>	— — — — —	K	1,239.820.78
(ebben foglaltatnak, mint különleges tételek:			
Magyar nemzeti bizottságnak		K	5.000.—
Korossy György belügyi államtitkárnak			
elszámolás kötelezettsége nélkül		K	70.000.—
Menekült törvényhatósági és községi al-			
kalmazottak illetményei		K	75,125.92
Az őrszolgálatot teljesített francia katonai			
különítmény díjazása		— K	25.000,—)
<i>Pénzügyminisztérium</i>	— — — — —	K	127.116.80
<i>Kereskedelmi minisztérium</i>	— — — — —	K	11,416.472.55

(ennek a tárcának a kiadásából 10,886.480 K 39 f esik *i'* az Államvasutak kiadásaira. Csak azok a kiadások szerepelnek itt, amelyek a szegedi üzletvezetőségnek francia csapatok által megszállt területén a szegedi kormány igazgatása alatt állott Szeged város és közvetlen környékén, valamint a szegedi Leszámoló hivatalnál fordultak elő.

A posta, távírda és távbeszélő 678.060 K 84 f bevétele, amely pedig a nemzeti kormányok igazgatása alatt állott területről folyt be, nem itt, hanem az ú. n. tanácsköztársaság bevételeiben van kimutatva.

Ugyanúgy a szovjet-bevételek között mutattattak ki azok a csekély államvasúti szállítási bevételek is, amelyek a szegedi kormány igazgatása alatt állott területről folytak be.)

<i>Földművelésügyi minisztérium</i>	— — — —	K	7.978.22
<i>Vallás- és közoktatásügyi minisztérium</i>	—	K	584.689.63
<i>Igazságügyminisztérium</i>	— — — — —	K	273.887.98
<i>Hadügyminisztérium</i>	— — — — —	T	< 24,882.711.79
(az összes kiadásoknak pontosan 63.47%-a)			
<i>Külügyminisztérium</i>	— — — — —	K	159.431.32
(ebből a rendelkezési alap kiadásai: K 81.950.—)			
<i>Népjóléti minisztérium</i>	— — — — —	K	124.159.28
(ebben: a székely nemzeti tanácsnak menekült magyar honosok segélyezésére K 100.000.—)			
<i>Közélelmezési minisztérium</i>	— — — —	K	36.609.80
Összesen — — K 39,223.453.97			

Bevételek gyanánt pedig a fent kimutatott 4,434.019 K 91 f-ben csak a következők foglaltatnak:

a *hadügyi tárcánál* a hasznavehetetlen ruházati, fegyverzeti, felszerelési stb. cikkek eladásából befolyt — — — — — K 2,143.197.08 és a *pénzügyi tárcánál* a következők:

rendes bevételek	— — — — —	K	359.88
szovjet - bankjegyek felülbélyegzésének díja	— — — — —	K	53.462.95
Patzauer Miksa adománya	— — —	K	100.000 —
a miniszterelnökség által a „bankgassei milliók”-ból beszolgáltatott	— — —	K	<u>2,137.000.-</u>

Összesen: — — K 4,434.019.91

Ezek a számadatok értékes tájékoztatást nyújthatnak, de kimerítő és világos képet a fent előadottak szerint nem tárnak elénk a szegedi kormányok pénzügyi kezeléséről.

Bizonyos támpontot nyújt a szegedi kormányok pénz-

ügyi gestiójának elbírálására az a kimutatás is, amelyet *Berzsenyi* Béla p. ü. főtanácsos, mint a szegedi pénzügyminisztérium osztályvezetője, a budapesti pénzügyminisztériumhoz terjesztett fel. Ez a kimutatás a következők szerint nyilván csak azokat a kiadásokat és bevételeket akarta feltüntetni, amelyek kifejezetten a szegedi kormány rendelkezésein alapultak. Ezek a következők:

Bevételek:

A battonyai, magyarpécskai és aradi adóhivataloktól beutalt	— — — — —	K	794.000.—
A szegedi állampénztár készletéből mintegy		K	10,000.000.—
A bankgassei pénzből	— — — — —	K	1,950.000.—
Patzauer-adomány	— — — — —	K	100.000.—
A becserélt kékpénzből merített kölcsön	—	K	9,250.000.—
A székely nemzeti tanácstól kölcsönvett	—	K	2,000.000.—
Összesen:	— —	K	24,094.000.—

Kiadások:

Belügy	— — — — —	K	3,661.328.29
Hadügy	— — — — —	K	17,778,156.50
Földművelésügy	— — — — —	K	8.318.32
Igazságügy	— — — — —	K	11.400.—
Kereskedelem	— — — — —	K	1,228.169.99
Közélelmezés	— — — — —	K	35.699.80
Külügy	— — — — —		K
			181.571.—
Miniszterelnökség	— — — — —	K	270.321.01
Népjólét	— — — — —	K	129.500.—
Pénzügy	— — — — —	K	62.068.80
Vallás- és közoktatásügy	— — — — —	K	25.276.66
Nemzeti kisebbség	— — — — —		K
			1.000.—
Összesen:	— —	K	23,392.810.37

Az eszerint mutatkozó pénzmaradvány *Berzsenyi* jelentése szerint a szegedi állampénztárban maradt.

Ez a kimutatás sem nyújt helyes képet. A bevételek közül nyilván kimaradt a hasznavehetetlen tárgyak értékesítésé-

bői befolyt 2,143.000.— K és a bélyegeladásból származó 450.000 K jövedelem, viszont a bevételek kezdő tétele 794.000 K-nak van feltüntetve, holott — mint fent már említettük — minden egyéb elszámolásban csak 354.000 K szerepel mint oly összeg, amelyet a Károlyi-kormány áthozott Szegedre. Ami pedig a kiadásokat illeti, ezek szintén semmiképen sem lehetnek kimerítőek, hiszen a legfőbb számvevőszék által összeállított kiadásokkal szemben kerek 15 millió korona különbözetet mutatnak.

Minthogy így nem áll rendelkezésünkre oly hiteles összeállítás, amely a szegedi kormányok összes kiadásait és bevételeit kimerítően és pontosan feltárta volna, ezért feladatkörünket szűkebbre vonjuk és igyekszünk a 100 nap pénzügyi gestiójának legfontosabb részét, a hadügyi kiadásokat és azok fedezeti módjait megbízhatóan és pontosan megvilágítani. Vegyük figyelembe, hogy a szegedi kormányzatnak egyetlen érdemleges programmpontja a nemzeti hadsereg létesítése volt Csakis a nemzeti hadsereg megteremtésével lehetett az ellenforradalmat megindítani és hatályossá tenni. A szegedi kormányok minden teendője ennek a gondolatnak a jegyében állott. Lényegileg azért volt külügyminisztérium, hogy a nemzeti hadsereg létesítését, átvonulását, felfegyverzését a külföldi államoknál lehetővé tegye. Azért volt belügyminisztérium, hogy a francia megszállás alatt álló szegedi kis terület belső rendjét és fegyelmét biztosítsa. Azért volt pénzügyminisztérium, hogy a nemzeti hadsereg felszereléséhez, fenntartásához, majd pedig hadműveleteihez szükséges anyagi eszközöket előteremtse. A cél a hadsereg létesítése volt, mert a hadsereg volt egyetlen lehetséges fegyvere az ellenforradalomnak.

A zárszámadásokból már láttuk, hogy az azokban szereplő kiadásoknak mintegy $\frac{2}{3}$ része esik a hadügyminisztériumra. Ha tehát tisztázzuk ennek a minisztériumnak a pénzügyi kezelését, akkor a szegedi kormányok működésének pénzügyi mérlegét javarészt megvilágítottuk. Emellett figyelembe veendő, hogy a Szegeden létesülő hadügyminisztérium *az első magyar hadügyminisztérium* volt. Ennek tehát nem volt számadásszerű összeszövődése a múlttal és nem volt semmiféle

összekeveredése egyéb kormányhatóságok számadásaival. A számvevőszék kimutatása tehát ebben a részben aggodalom nélkül elfogadható.

Ebből kiindulva megállapítjuk, hogy a szegedi kormányok hadügyminisztériumának összes rendes és rendkívüli kiadása 24,882.711 K 79 f volt.*

A számvevőszéki „kimutatás” hangsúlyozottan kiemeli, hogy „ezen tárcánál azok a kiadások és bevételek vannak kimutatva, amelyek a hadügyminisztérium szükségleteire, valamint a nemzeti kormány által szervezett magyar nemzeti hadsereg szegedi és szegedvidéki alakulatainak gazdaságkezelésében 1919. év május havától augusztus hó végéig a szegedi állampénztárnál, a szegedi „központi magyar állampénztár”-nál és az egyes számadó testeknél felmerültek”. A Berzsényi-féle jelentésnek és a legfőbb számvevőszéknek a hadügyre vonatkozó kiadási összegei között jelentkező mintegy 7 millió korona különbözet főként onnan ered, hogy Berzsényi nem számolt a szegedi kormány működésének beszüntetése és a nemzeti hadsereg elvonulása után Szegeden rendezetlenül maradt és utóbb lebonyolított kiadási tételekkel. Ezek a kiadások a Budapestről augusztus végén erre a célra leküldött 10 millióból igénybevett 5 millióval nyertek kiegyenlítést. Ezek a számvevőszék augusztus végéig terjedő elszámolásában bennfoglaltatnak. A Kelemen Béla munkájában foglalt összeállítás** 22,084.616 K-val már közeljár a számvevőszék számadatához, de természetes, hogy magánembernek bármily gondosan szerkesztett számadása sem éri el a felelős állami szerv kimerítő pontosságát.

Összegezzük, hogy a fent előadottak szerint mily forrásokból nyert ez a — kerekén — 24.9 millió korona kiadás kiegyenlítést.

A szegedi állampénztár a folyó állami bevételekből ezekhez a rendkívüli kiadásokhoz vajmi kevéssel járulhatott hozzá. Mint láttuk, az állampénztár már április hónapban oly üres

* Fenti levezetésünk szerint ez nagyban és egészben körülbelül 4.15 millió pengőnek felel meg.

** Lásd id. munka 502. 1.

volt, hogy minden kiadást kénytelen volt egy időre beszüntetni. Láttuk továbbá Berzsényinek júliusra készített előirányzatából, hogy július közepén a tulajdonképeni szegedi állampénztárban alig volt 400.000 korona. Nyilvánvaló tehát, hogy a hadügy kiadásaira szükséges pénzt más forrásokból kellett előteremteni. Ha ezeket a más forrásokból befolyt pénzeket sorra vesszük, a következő összegezéshez juthatunk:

A Károlyi-kormány Aradról hozott	— —	K 354.000.—
A bankgassei milliókból befolyt	— — —	K 2,137.000.—
Hasznavehetetlen tárgyak eladásából	— —	I< 2,143,000.—
A kékpénz becserélésből igénybevett kölcsön		K 9,250.000.—
Székely nemzeti tanácstól kölcsön	— —	K 2,000.000.—
Uj felülbélyegzésű póstabélyegekből	— —	K 450.000.—
Patzauer-féle szeszgyár adomány	— —	K 100.000.—
A budapesti kormány augusztusi küldeményéből	— — — — — — — —	<u>K 5,000.000.—</u>
Összesen	— —	K 21,434.000.—

A 24.9 millió kiadásból tehát 21.4 milliónak, vagyis a kiadások 86%-ának fedezetét ezekben a rendkívüli bevételi tételekben megtaláljuk. A többi 14%-nak —3 ½ millió koronának fedezetét valószínűleg a szegedi állampénztár bizonyos rendkívüli bevételei (szivar-eladás, adó- és illetékhátralékok behajtása, stb.) szolgáltathatták.

Befejezés.

A szegedi kormányok pénzügyi kezelésének szentelt tanulmányunk az országnak aránylag kicsiny területére és aránylag rövid időtartamra vonatkozik. Mégis azt hisszük, hogy talán nem volt teljesen felesleges az ellenforradalmi kormányok száz napos rezsimjének pénzügyi oldalát megvilágítani. Ez a megvilágítás érdekes tisztán pénzügyi szempontból is. Érdekes azért, mert mind a Károlyi-, mind az Ábrahám-kormány el volt zárva minden külső pénzügyi segítségtől és el volt zárva a bankjegy-gyártás lehetőségétől is. Emellett a négy éves háború által legyengült, árukészleteikből kifosztott, gazdasági területétől elszigetelt Szeged által nyújtott pénzügyi lehetőségek még megcsappantak abból a természetes bizalmatlanságból kifolyólag, amelyet a pénzintézetek iránt a sok, egymást követő állampénzügyi intézkedés mintegy tervszerűen beleoltott a lakosságba.

De a szegedi kormányoknak ilyen körülmények között mégis sikerült nemcsak az állami adminisztráció kerekeit szabályszerűen járatni, hanem még az is, hogy megvethették alapjait annak a nemzeti hadseregnek, amely később az egész magyar állam jogrendjének, biztonságának és tekintélyének küzdője és fenntartója lett.

Mindez hogy volt lehetséges?

Először is úgy, hogy ezek a kormányok kénytelenek voltak a legszigorúbb takarékoság elveit alkalmazni és azokat meggyőződésből is valóban alkalmazták. Csak néhány példával kívánjuk ezt megerősíteni.

Június 6-ikán a pénzügyigazgatóság azt kéri a kormánytól, hogy rendelkezék a menekülők Szegedre való özönlésé-

nek megakadályozása iránt. Jelenti, hogy a Szegedre menekülő közalkalmazottaknak igényeit kénytelen elutasítani, mert az állampénztár csekély készletei kimerülőben vannak. Erre a kormány — kétségkívül fájdalmas elhatározás után — a megszállott területeken szorongatott köztisztviselőkhöz fordul az a felhívással, tegyék le a megszálló hatalom által megkívánt esküt, mert ez az adott kényszerhelyzetben nem hazafiatlanság és jobban szolgálhatják állásaikban a körükben élő magyarság ügyét, mint ha „a kis területre szorult nemzeti kormány leterhelését hozzák kritikus helyzetbe”.

Júliusban a Gyermekvédő-Liga fordul a kormányhoz és utalva a reá éppen ily súlyos időkben nehezedő feladatok jelentőségére, havi 15.000 K segély engedélyezését kéri, mert csak ebből képes az Árpád-Otthont fenntartani. A kormány „szorult anyagi helyzetére való tekintettel” ezt a segélykérést kénytelen elutasítani és Szeged városának ajánlja, hogy vegye pártfogása alá a ligát.

Augusztus elején Hegyi Árpád v. orsz. képviselő kér 50.000 koronát a baranyai akció szervezési költségeire. A kormány elutasítja a kérést, mert annak teljesítése „az állampénztár jelenlegi helyzete mellett leküzdhetetlen akadályokba ütközik”. Ugyanakkor az igazságügyminiszter augusztusi költségvetéséből a minisztertanács töröl 5.600 koronát, amely a menekültek segélyezésére és 3.000 koronát, amely útiátalányra volt felvéve.

A szegedi kormányok valóra váltották Széchenyi Istvánnak azt a pénzügypolitikai elvét, hogy ne a szükségletek mérve szabja meg a kiadások ütemét, hanem az elviselhető adóztatás mértéke szabjon korlátokat a közületi pénzből fedezhető szükségleteknek.

Emellett láthatjuk a fent közölt adatokból, mily lelkiismeretes gondossággal ragaszkodtak a szegedi kormányok a jogrend törvényeihez, mily komoly elhatározottsággal tartózkodtak oly pénzügyi rendelkezésektől, amelyek jogtalan kényszer alkalmazásával juttatták volna jövedelemhez. A már elhatározott állami pénztárjegy-kibocsátást Károlyi azonnal felfüggesztette, mihelyt az — egyébként végnapjait élő — Oszrák-Magyar Bank törvényes privilégiuma címén óvást emelt.

Amikor pedig július végén múlhatatlanul és rövid néhány nap alatt kellett 10 millió koronát a hadsereg pénzszükségleteire előteremteni és erre nem kínálkozott más forrás, mint a fehérhátú pénz 25%-ának a kékpénz-csere kapcsán való igénybevétele, akkor az Ábrahám-kormány csak alig két hónapra kötötte a hitelműveletet, másfelől a hitel biztosítására lekötötte a dúsgazdag Szeged város teljes szavatosságát.

A szegedi kormányoké tehát az a nagy érdem, hogy a jogrend minden sérelme és minden kényszereszköz alkalmazása nélkül voltak képesek a nemzeti hadsereg alapjait lerakni. Igaz, hogy ebben a történelmi jelentőségű érdemben az orosz-lánrész az első nemzeti kormány hadügyminiszterét, később a nemzeti hadsereg fővezérét, majd az egész magyar nemzetnek immár 23 éve nagy vezérét, országgyarapító kormányzónkat, *Horthy Miklóst* illeti. Az a tevékenység, amelyet a magyar nemzeti hadsereg felépítése érdekében Szegeden kifejtett, önzetlen, lángoló, mindenkit magával ragadó nemes hazafias érzése, erélye és bölcsessége bőven pótolta azt, ami anyagi eszközökben hiányzott. Ha a szegedi kormányok semmi egyebet nem tettek, mint azt, hogy *Horthy Miklósnak* a nemzet jövőjét talán századokra eldöntő tevékenységére valamelyes szerény anyagi alapot szolgáltatottak, ezzel bizonyára tiszteletreméltó emléket állítottak maguknak a magyar történelemben.